

האוניברסיטה העברית בירושלים

בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית ע"ש פאול ברוואלד

קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער

צעירים הבוגרים ממסגרות של השמה חוץ ביתית: אתגרים ושירותים

סקירת ספרות

רמי בנבנישתי

כסליו תשס"ז – ינואר 2007

צעירים הבוגרים ממסגרות של השמה חוץ ביתית: אתגרים ושירותים

סקירת ספרות

כסלו תשס"ז - ינואר 2007

רמי בנבנישתי

קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער

בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית

האוניברסיטה העברית בירושלים

אני מבקש להודות לעוזרות המחקר שטרחו על הכנת המסמך- נטע חמו, יעל כהן, דבורה לזרוב, אלכסנדרה מגנוס ושלהבת עטר¹ ולעמיתות שלי למחקרים בתחום זה- דר' מרים שיף ודר' ענת זעירא.

1 – על פי סדר האלף בית של שמות המשפחה.

צעירים הבוגרים ממסגרות של השמה חוץ ביתית: אתגרים ושירותים

מבוא

המקום הטבעי של ילדים הוא במסגרת משפחתם הביולוגית. אולם, קיימים מצבים שבהם השהות של ילדים בקרב משפחתם מהווה עבורם סיכון להזנחה, פגיעה פיזית או רגשית, או שמהווה סכנה או הפרעה להוריהם (ראו הנחיות בדבר הוצאת ילד מביתו, תע"ס 8.6, 1974). אחד האמצעים לשמירה על שלומם ורווחתם של ילדים אלו ולקידום התפתחותם התקינה הוא הפנייתם למסגרות חוץ-ביתיות כגון אומנה ופנימיות. אלו הן מסגרות בהן שוהים ילדים, לטווח קצר, עד להתארגנות כוחות המשפחה וחזרת הילד אליה ולעיתים לטווח ארוך עד לצאתו של הילד לחיים בוגרים. הטיפול החוץ-ביתי ממלא אם כן פונקציה הורית תחליפית.

סקירה זו עוסקת בצעירים המסיימים את שהותם בהשמה חוץ ביתית עם הגעתם לבגרות. יציאה של צעירים ממסגרת משפחתית לחיים עצמאיים מהווה אתגר משמעותי עבור כל צעיר, גם אלו החיים במסגרת משפחתם הביולוגית. אתגר זה משמעותי במיוחד עבור צעירים אשר שהו חלק גדול מחייהם במסגרת חוץ ביתית והעומדים לצאת לחיים עצמאיים. זאת, עקב צרכיהם המיוחדים, שמקורם בסיבות שהביאו להפנייתם להשמה החוץ ביתית, במאפייני השהות הארוכה במסגרת והעובדה שלרבים מהם אין תמיכה משפחתית במהלך יציאתם לבגרות.

בעשורים האחרונים חלה עלייה גדולה במודעות החברתית לצרכים של קבוצת אוכלוסייה זו, ופותחו שירותים שנועדו לתת בידי צעירים אלו כלים שיקלו עליהם את ההשתלבות הנורמטיבית בחברה ושיסייעו להם בתקופת המעבר מההשמה החוץ ביתית לחיים עצמאיים. במדינות רבות נבנתה תשתית חקיקתית המחייבת מתן שירותים וליווי מתאים לצעירים אלו. גם בארץ חלה התעוררות בתחום זה והחלו לפתח שירותים ניסיוניים שמטרתם לסייע בהכנה של הצעירים, עוד בהיותם במסגרת ההשמה, ולהציע פתרונות שמטרתם להקל על השתלבותם בחברה, ובעיקר כאשר הם חסרי מקורות תמיכה משפחתיים.

עבודה זו סוקרת את הידוע על מצבם של צעירים אלו ואת השירותים שהוכנו עבורם במקומות שונים בעולם. הסקירה כוללת מאמרים שהתפרסמו בספרות המקצועית ומידע שהתקבל בניתוח של אתרי אינטרנט רלבנטיים. הדגש בסקירה זו הוא על מידע שעשוי לסייע למקבלי החלטות בכל הרמות בעיצוב התהליכים לקידום רווחתם ושלומו של מתבגרים בהשמה חוץ ביתית ושל הצעירים המסיימים את שהותם במסגרות אלו ויוצאים לחיים עצמאיים.

יש לציין את מגבלות הסקירה. אין ביכולתנו להבטיח סקירת כל הידע הקיים בתחום זה. הספרות המקצועית בתחום זה ענפה מאוד ואין לנו היכולת להביא את כולה בסקירה זו. כמו כן, חלק ניכר מהספרות הרלבנטית לא מופיע בפרסומים מדעיים, אלא באכסניות שונות, שלא לכולן יש לנו גישה. בין היתר אין בידינו מידע ממדינות רבות באירופה עקב קשיי שפה. כמו כן, יש להזכיר שהסקירה מעודכנת לעת כתיבתה. אנו מתכוונים להמשיך ולקבל מידע ממדינות נוספות ולעדכן סקירה זו בעוד תקופת זמן, כדי להבטיח שהיא משקפת את מיטב הידע הקיים בתחום.

חלק נכבד מהעניין הציבורי והמקצועי במעבר שבין שהות במסגרת השמה לבין חיים עצמאיים נובע מידע שנצבר על כך שמצבם של בוגרי השמות חוץ ביתיות אינו טוב. לכן, הסקירה פותחת בתיאור הידוע על מצבם הקשה של רבים מהבוגרים של מסגרות ההשמה החוץ ביתיות. בהמשך נעמוד על הסיבות למצב זה, כפי שהוצגו על ידי מחברים שונים.

חלק מהסיבות לקשיים בהשתלבות בחיים נורמטיביים נובע מכישורים מוגבלים לחיים עצמאיים של צעירים שגדלו במסגרות השמה. נסקור את הספרות המתייחסת לכישורי החיים הנדרשים לשם יציאה לחיים עצמאיים וממצאים המתארים את החסכים והצרכים בתחום זה. כמו כן, מחברים ואנשי מקצוע רבים עמדו על הצורך לסייע לבוגרי המסגרות בעת תקופת המעבר הקשה בין שהות במסגרת לבין חיים עצמאיים. נתאר את הדרכים שבהן מספר מדינות התמודדו עם צרכים אלו בעזרת חקיקה ופיתוח תוכניות מתאימות. נסקור את הספרות הדלה שהעריכה תוכניות אלו באופן מחקרי ונצביע על הלקחים שעולים מהספרות המקצועית הדנה בתוכניות אלו. יש להדגיש שהסקירה מתמקדת במסגרות השמה חוץ ביתיות של השירותים לרווחת הילד. לא מצאנו כמעט ספרות הרלבנטית באופן ישיר לבוגרים של פנימיות חינוכיות, כגון כפרי הנוער בישראל. כמו כן, הסקירה מתבססת ברובה על ממצאי מחקרים שנערכו במדינות מערביות, ובעיקר ארה"ב, הממלכה המאוחדת (בריטניה, אירלנד, סקוטלנד) ואוסטרליה. בניגוד למצב בארץ, במדינות אלו רוב ההשמות הן במשפחות אומנה וההשמה במוסדות היא בדרך כלל עבור ילדים ובני נוער במצבים קשים במיוחד. בשל כך יש לנקוט בזהירות בניסיון להשליך מהממצאים שהתפרסמו בספרות המקצועית העולמית על צעירים בוגרי מסגרות השמה חוץ ביתיות בישראל.

מצבם של בוגרים של השמה חוץ ביתית

צעירים העוזבים את מסגרות ההשמה החוץ ביתיות, מהווים את אחת האוכלוסיות הפגיעות ביותר בחברה (Stein, 2006a, 2006b; Broad, 1999a, 1999b). מחקרים רבים עוסקים במצבם של צעירים אלו בהמשך חייהם, לאחר שעזבו את מסגרות ההשמה. למרות שמחקרים שונים מראים תוצאות שונות, באופן כללי ניתן לומר שצעירים אלו הם בעלי סיכויים רבים יותר להיות: חסרי השכלה (חלקם הגדול אינו מסיים תיכון); חסרי תעסוקה; בעלי סיכויים רבים יותר להיות הורים בגיל צעיר; להיות מעורבים בפלילים; חסרי בית; להסתמך על שירותי הרווחה ונשים להיות בעלות סיכויים רבים להריון בלתי רצוי (Barth, 1990; Biehal & Wade, 1996; Broad, 1999; Cook, 1994; Festinger, 1983; McMillen & Tucker, 1999; Stein, 1997). ואכן, לאור ממצאים אלו ונקודת הפתיחה הבעייתית שלהם לקראת חייהם הבוגרים, יש הטוענים שמדובר באוכלוסייה הסובלת מהדרה חברתית (Stein, 2006a).

אחד המחקרים המוקדמים הבולטים בתחום, הינו של פסטינגר (Festinger, 1983), אשר ערכה מעקב מקיף אחר 277 מבוגרים-צעירים כ-4-5 שנים לאחר עזיבתם את הטיפול באומנה ובפנימיות בניו-יורק. מחקרה מראה, בין היתר, כי בזמן עזיבתם את הטיפול, יותר משליש מהם לא סיימו בית-ספר תיכון (ממצא מעודד ביחס למחקרים אחרים שיוצגו בהמשך); אחוזים נמוכים מאד מהם נרשמו ללימודים באוניברסיטה וסיימו את חוק לימודיהם. ממצא מעניין במחקרה היה, כי בממוצע אלו שיצאו מטיפול אומנה נטו לסיים יותר שנות לימוד בבית הספר מאשר אלו שעזבו את המסגרות המוסדיות. ממצא נוסף היה כי כ-21% מהם נשענו על סיוע ציבורי וכי כשליש מהבנות שרואיינו היו כבר אמהות צעירות וכ-20% מהן היו כבר 3 פעמים בהיריון.

פסטינגר (Festinger, 1983) היא אחת מן היחידות שהתייחסה מעבר לנתונים המספריים של השכלה, תעסוקה, וכדומה, גם לתפיסות הנערים והנערות בתחומים שונים. למשל, בנוגע

רמי בנבנישתי, קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, האוניברסיטה העברית

להורות, 81% מהנערות שהרו (ושהיוו כאמור שליש מהמדגם) חשו כי הן אמהות "מצוינות" או "טובות", השאר העריכו עצמן כ"סבירות" או "גרועות".

פסטינגר (Festinger, 1983) מצאה, כי צעירים אשר שמרו על קשר עם משפחות האומנה שלהם לשעבר ועם הוריהם הביולוגיים הראו תוצאות טובות יותר כבוגרים. היא העלתה את ההשערה כי לצעירים אלו היו משפחות יותר חזקות ומתפקדות עוד לפני השמתם באומנה.

בארתי (Barth, 1990) אשר ראיין 55 מבוגרים-צעירים בסן-פרנסיסקו לאחר שנה לפחות מסיומם את טיפול האומנה חשף תוצאות עגומות אף יותר. במחקרו נחשפו בעיות רבות בקרב צעירים אלו: יותר ממחציתם דיווחו על בעיות כלכליות קשות, 38% מהם לא סיימו בית-ספר תיכון, קרוב לשליש היו מעורבים בפעילות עבריינית וכ - 31% מהם דיווחו על כך שלעיתים יש להם בעיות דיור.

חברת Westat ערכה את אחד המחקרים המוקדמים והמקיפים שנערכו בתחום, כפי שמדווח בספרות ע"י קוק (Cook, 1994). המדגם בו נעשה שימוש במחקר הינו מדגם הסתברותי רב-שלבי בו רואיינו 810 צעירים בארה"ב בגילאים 18-24 4-2.5 שנים לאחר יציאתם מהטיפול החוץ-ביתי. המחקר ערך בחינת של התוצאות במונחים של רווחה, חינוך ותעסוקה. כמו כן נבחנה הסתגלות הצעירים לטווח הקצר והארוך, כלומר, האם יש להם היכולת להיות פרודוקטיביים עתה והאם דאגו לכך בטווח הארוך.

מצבם של הצעירים נמצא כמתאפיין ביציבות נמוכה בעבודה, השכלה נמוכה בהשוואה לאוכלוסייה הכללית ובעיקר שיעורי הורות גבוהים אצל הנערות היוצאות מהטיפול – כל אלה מבשרים אי-יציבות עתידית. המחקר מצא כי בנוגע לסיום חינוך על-יסודי, הורות צעירה וההישענות על סיוע ציבורי, נוער שיצא מטיפול חוץ-ביתי דומה הרבה יותר לנערים בגילאי 18-24 החיים מתחת לקו העוני מאשר לבני אותו גיל באוכלוסייה הכללית. כך, למשל, לאוכלוסייה הכללית של בני 18-24 יש שיעור של 78% של סיום בית-ספר תיכון, בהשוואה ל-54% של האוכלוסייה של היוצאים מטיפול חוץ-ביתי ו-53% של בני-נוער החיים מתחת לקו העוני. 60% מהנשים הצעירות היוצאות מטיפול חוץ-ביתי ו-60% של הנשים הצעירות מתחת לקו העוני הביאו לפחות ילד אחד לעולם בגיל זה, לעומת 24% באוכלוסייה הכללית בגיל זה. גם לגבי ההישענות על הקופה הציבורית, אחוז תעסוקה ושכר תעסוקתי נמצאו, כאמור, הבדלים גדולים בין הקבוצה של היוצאים מטיפול והסובלים מעוני לבין האוכלוסייה הכללית בגיל זה (Cook, 1994).

קוק (Cook, 1994) אף מצא בעיות דיור קשות בקרב בוגרי ההשמה. לפחות 4-2.5 שנים לאחר השחרור, הנחקרים חוו שיבושים קשים בדיור. קרוב לשליש מהנערים חיו ב-5 או יותר מקומות, וכרבע מהם חוו לפחות לילה אחד בשנה האחרונה ללא מקום לישון. בעיית הדיור מהווה אינדיקטור לבעיית יציבות גדולה יותר. בעיות נמצאו גם בתחום הבריאות- קושי בהשגת שירותי בריאות וחסר בביטוח רפואי.

מקדונלד ועמיתיו בארה"ב (McDonald, Allen, Westerfelt & Piliavin, 1996) מסכמים מחקרים בתחום ומדווחים ש- 30%-15% בוגרי השמות חוץ ביתיות מדווחים על כך שמצב בריאותם 'סביר' (fair) ו'גרוע' בהשוואה ל- 12% מקבוצת ההשוואה. כמו כן, 33%-22% מהבוגרים הגברים הורשעו בפשעים, 22%-14% אף היו בכלא; גבוה בהרבה מהשיעור המקביל באוכלוסייה.

מחקרם של מקמילן וטאקר (McMillen & Tucker, 1999) עשה שימוש במאגר נתונים אדמיניסטרטיבי ובניתוח של תיקים לשם הערכה של המצב של מדגם מתבגרים מהשמה חוץ ביתית במדינה במערב התיכון בארה"ב. המחקר בחן את מצבם של הצעירים בזמן היציאה מכמה בחינות: תעסוקה, השכלה, הורות, מעורבות עבריינית ושימוש בחומרים ממכרים. הממצאים מראים שכמחצית מבוגרי ההשמה החוץ ביתית (45.2%) יוצאים ללא ניסיון תעסוקתי ומבלי שסיימו בייס על-יסודי. המחקר אף מראה כי אחת מכל חמש נערות בוגרות המסגרת, יצאו כשהן בהיריון או כאמהות. הייתה בעיה להשיג מידע בנוגע להורות של הנערים מאחר והמידע היה לא שלם. כמו כן, אצל 13% מהנערים נמצאה עדות בתיקים לשימוש בסמים ומעורבות עבריינית צוינה ב-8% מהתיקים.

מחקרם של מקמילן וטאקר (McMillen & Tucker, 1999) בדק אף את מקום המגורים של הנערים בזמן השחרור. ממצא מעניין הוא שצורת המגורים הנפוצה ביותר בקרבם היתה עם קרובי משפחה (היה קושי להבחין בנתונים בין הורים לקרובי משפחה אחרים), ממצא שנמצא בהלימה עם מחקרים אחרים (Courtney & Barth, 1999; Biehal, Clayden, Stein, & Wade, 1999; Mallon, 1998; 1996). בשל כך עולה השאלה, האם מעבר זה הוא מעבר בטוח עבור הנערים? במידה שלא, האין זו אחריותה של המדינה להגן על נערים אלו? במקביל, עולה השאלה מדוע שירותי הרווחה לא שקלו מעבר למגורים אלה עם בני משפחה בשלב מוקדם יותר (Collins, 2001; McMillan & Tucker, 1999).

מחקר נוסף שעשה שימוש בבסיסי מידע אדמיניסטרטיביים הוא של סקנפיאקו ושותפיו (Scannapieco, Schagrin & Scannapieco, 1995), אשר ממצאיו מעידים על תוצאות גרועות עבור אותם צעירים. גם מחקר זה מדווח על רמות נמוכות של תעסוקה והשכלה בקרב צעירים היוצאים מטיפול חוץ-ביתי.

על קשיים בתעסוקה ובתחומים נוספים ניתן ללמוד גם במחקר של ריילי (Reilly, 2003) המדווח על רמת הכנסה נמוכה בקרב יוצאי השמה בהשוואה לאוכלוסייה, על שיעור גבוה של מעורבות בפלילים, מצבים קשים של חוסר דיור, ואף חוויות של קורבנות להתעללות פיזית ומינית. מחקר זה אף מצביע על כך, שהצעירים אשר להם היסטוריה של אי יציבות בהשמה, הינם הפגיעים יותר. כמו כן, מנקודה חיובית, נראה כי המחקר תומך בסברה כי קבלת הדרכה ושירותים מעלה את הסבירות לתוצאות חיוביות. בקרב צעירים אשר קבלו יותר הדרכה, הכשרה ושירותים שהכינו אותם ליציאה הייתה סבירות נמוכה יותר להסתבכות עם החוק, שביעות רצון גבוהה יותר משהותם באומנה, חשו מוכנים יותר לחיים עצמאיים והיו מרוצים יותר מסידורי המגורים לאחר עזיבתם את המסגרת.

ביולר ועמיתיה (Buheler, Orme, Post, & Patterson, 2000) במחקרם השוו בין שלוש קבוצות: נערים שיצאו מאומנה, נערים שנבחרו באופן רנדומאלי, ונערים שהותאמו לאלו שחו טיפול אומנה מבחינת גזע, גיל, מגדר, רמת השכלת ההורים והנוכחות של הורה חורג בקבוצת ההשוואה. במחקר זה נבחנו שטחי חיים שונים בחייהם של הצעירים, כגון: אי-תלות, הסתגלות התנהגותית, תמיכה חברתית ורווחה אישית. בחינה זו נעשתה בעזרתם של 36 אינדיקאטורים של הסתגלות בוגרת. המחקר העלה כי הצעירים שיצאו מאומנה היו פחות מסתגלים (על 20 מתוך 36 האינדיקאטורים) בייחוד בשטחים של חינוך, רווחה כלכלית, קשרי נישואין ומעורבות קהילתית.

כמעט בכל האינדיקטורים הם היו דומים יותר לקבוצת ההשוואה שהותאמה להם, ושונים במידה רבה מהצעירים שנבחרו רנדומלית.

גם ג'ונסון-רייד ובארתי' (Johnson-Reid, & Barth, 2000), מצאו במחקרם שהסיכוי של בוגרי השמה באומנה להיות מעורבים בפלילים היה גבוה בהרבה משל צעירים בני גילם באוכלוסייה הכללית. הם מבהירים, שאין ללמוד מכך שעדיף היה להימנע מהשמה באומנה, או לדאוג להחזרתם הביתה (reunification), חזרה העלולה לחשוף אותם לסכנות נוספות. בקרב בוגרי ההשמה, מצאו חוקרים אלו שהקבוצות בסיכון הגבוה יותר היו הזכרים שנכנסו לאומנה בגילאים 12-14 ואלו שלהם היסטוריית השמה לא יציבה (ראו ממצאים דומים אצל Ryan & Testa, 2005).

מסון ועמיתיו (Mason et al., 2003) בחנו את מצבם של 222 צעירים בארה"ב כחצי שנה אחר יציאתם את מסגרת האומנה בשורה ארוכה של תחומים כגון: מגורים, תעסוקה, השכלה, התנהגות נורמטיבית, יחסים בינאישיים ושיעור רצון מהחיים, והשוו אותם עם מידע על האוכלוסייה הכללית. אל הממצאים יש להתייחס בזהירות משום שהם כוללים גם צעירים אשר טרם הגיעו לבגרות. עם זאת, יש לציין את הממצא הבא: מתוך כל ההשוואות הרבות שנעשו במחקר בין קבוצת מסיימי האומנה לאוכלוסייה הכללית נמצאו בוגרי האומנה במצב פחות טוב מהאחרים בכל הממדים, מלבד בתחום של ההתנהגות הנורמטיבית. בוגרי האומנה דיווחו על שיעורים נמוכים בהרבה של שימוש במריחואנה ובאלכוהול מאשר באוכלוסייה הכללית. קשה להעריך האם דיווח זה משקף את המציאות. נראה לכן, שגם מחקר זה מצביע על כך שמסיימי אומנה אינם מגיעים לרמת תפקוד של מי שלא יצאו לאומנה.

מרדינגר ועמיתיה (Merdinger, Hines, Lemon-Osterline, & Wyatt, 2005) בחנו את מצבם של 210 בוגרי השמה שהצליחו להגיע למכללה בארה"ב. באופן לא מפתיע, צעירים אלו הדגישו את העזרה והעידוד שקיבלו כדי להגיע למכללה. הצעירים ציינו בין הגורמים תוכנית לימודים מאתגרת בתיכון, תמיכה חברתית רבה, חברות בארגוני התנדבות, מידע על הלימודים ועל עזרה כספית וגם קורסי הכנה למכללה. לאחר היציאה מההשמה כ-40% הרגישו מוכנים באופן חלקי לחיים עצמאיים בעוד 35% העידו כי הם כלל לא מוכנים. התמונה שהתקבלה על מצבם היא מעורבת. כ-50% דיווחו שהם בסך הכל די שמחים עם חייהם בזמן הווה וכ-78% היו אופטימיים לגבי העתיד. עם זאת, יותר ממחצית הצעירים בקבוצה העידו כי מצבם הכלכלי גרוע יותר משל אחרים בני גילם. יתרה מכך, כ-27% מהצעירים במדגם ביצעו מעשה לא חוקי על מנת להשיג כסף לפחות פעם אחת. כ-15% דיווחו כי נעצרו מאז סיימו את ההשמה. כלומר, גם צעירים "מוצלחים" אשר הצליחו לכאורה במשימת היציאה מההשמה עדיין סובלים מרמה מסוימת של קשיים לאחר שעזבו את מערכת האומנה.

מזווית ראייה כמעט הפוכה, בחנו קבוצת חוקרים את המידע על כ-11,000 חסרי בית בניו-יורק ובדקו האם ברקע שלהם קיימות השמות במסגרות חוץ ביתיות (Park, Metraux, & Culhane, 2005). המחקר מראה כי קיים קשר בין רקע של מעורבות בשירותים לרווחת הילד ובין הגעה למקלטים למבוגרים מחוסרי בית. ככלל, ל-29% מהמשתתפים במדגם הייתה מעורבות בעבר עם שירותי רווחה לילד ולכ-21% עבר של השמה חוץ ביתית. השמה חוץ ביתית בילדות נמצאה קשורה למספר גבוה יותר של ימי שהיה במקלטים משפחתיים למחוסרי בית ועם סבירות

גבוהה יותר של שהות חוזרת ונשנית במקלטים. מבין אלו אשר הגיעו למקלטים עם עבר של השמות חוץ ביתיות בילדות, אלו אשר יצאו מההשמות ישירות לבגרות נשאר את הזמן הכי ממושך במקלטים, כקבוצה, מאלו אשר יצאו מההשמות מסיבות אחרות כולל אימוץ, איחוד משפחתי ובריחה. במחקר דומה נמצא שבמדגם של 255 מחוסרי בית אשר הגיעו לשירותי מחוסרי הבית בסן פרנסיסקו, כ-43% דיווחו על עבר של השמה חוץ ביתית (Wilderson, 2003).

בשנים האחרונות, עם התגברות העיסוק במצבם של בוגרי השמה, נערכו בארה"ב שני מחקרים רחבי היקף שבחנו את מצבם של בוגרי אומנה רבים, בנקודות זמן שונות לאחר עזיבתם. פקורה ועמיתיו (Pecora et al., 2005) ערכו מחקר רב היקף על מצבם של בוגרי מסגרות אומנה מצפון-מערב ארה"ב. במחקר זה הם ראינו 479 משתתפים (שיעור תגובה של 75.7%) בגילאים של 20-33 שהיו בילדותם במסגרות אומנה. באופן כללי הממצאים הצביעו על כך שכחמישית מבוגרי האומנה דיווחו על חיים נורמטיביים וחיוביים מבחינת השכלה, הכנסה אישית ותחומי חיים אחרים. אולם, לרבים מהבוגרים האחרים היו קשיים לא מועטים בשורה של תחומי תפקוד חשובים. בין היתר מצאו החוקרים שיותר ממחצית מהמרואיינים דיווחו שבמהלך השנה האחרונה הם סבלו מלפחות בעיה נפשית אחת (כגון, דיכאון, פוביה, פוסט טראומה או שימוש בסמים). לכחמישית מהם היו שלוש בעיות או יותר. החוקרים מדווחים על כך ששיעורי הפוסט-טראומה שדווחו על ידי בוגרי האומנה (25.2%) היו כפולים מאלו שבקרב ותיקי מלחמה בארה"ב. בתחום החינוך נמצאו שיעורים גבוהים של סיום תיכון ללא נשירה, אך שיעור נמוך יחסית לאוכלוסייה הכללית של בוגרי אומנה שהמשיכו בלימודיהם אחרי התיכון. בתחום הכלכלי המצב של בוגרי האומנה היה חלש במיוחד. שיעור התעסוקה היה נמוך במידה ניכרת בהשוואה לאוכלוסייה הכללית, כשליש היו מתחת לקו העוני (פי שלושה מהממוצע באוכלוסייה הכללית) ולשיעור דומה לא היה ביטוח בריאות (פי שניים מהשיעור באוכלוסייה הכללית). כמו כן, לכמעט רבע ממסיימי האומנה הייתה תקופה שבהם היו חסרי דיור (Pecora et al., 2005).

קורטני ועמיתיו (Courtney, Piliavin, Grogan-Kaylor, & Nesmith, 2001; Courtney, Terao, & Bost, 2004; Courtney & Dworsky, 2006) עורכים מחקר אורך במערב התיכון בארה"ב (אילינוי, ויסקונסין ואיווה) שבו הם בוחנים צעירים בעת ההשמה ולאחריה. בשלב הראשון הם ראינו 732 צעירים בגילאים 17-18 בעת שהותם במשפחות אומנה. בשלב השני, כשנתיים מאוחר יותר הם ראינו צעירים אלו שוב. כמחציתם עדיין היו באומנה (באילינוי יכולים צעירים להישאר באומנה עד גיל 21) והאחרים כבר יצאו לחיים עצמאיים.

בדומה למחקר של פקורה ועמיתיו, מצביעים הממצאים של מחקר מקיף ומעמיק זה על כך, שכבר בתקופה שמיד לאחר עזיבת מסגרות האומנה, רבים הם הצעירים שלהם קשיים רבים בתפקוד בתחומים של השכלה, דיור, תעסוקה, בריאות נפש, חיי משפחה, עבריינות וסמים. חלקם הפכו לדרי רחוב. כך למשל, דיווחו הצעירים יוצאי האומנה על תעסוקה זמנית ולא יציבה ועל הכנסות נמוכות מאוד מעבודתם. שיעור המדווחים שהכנסתם אינה מספקת לתשלום שכר דירה או משכנתא נמצא ככפול מאשר בקרב מדגם ארצי מייצג של צעירים בגילם. כ-39% ממדגם של בוגרי השמה היו מובטלים ול-19% לא הייתה תעסוקה בשנה – שנה וחצי שחלפו לפני עריכת המחקר. גם הדיווחים שלהם על מצב בריאות לא תקין ועל ביקורים תכופים בחדרי מיון (בעיקר עקב בעיות סמים וקשיים נפשיים) היו רבים מאלו של המדגם הארצי. שיעור הבעיות הנפשיות (כגון דיכאון ופוסט טראומה) נמצא אף הוא גבוה. במחקר נמצא שכשליש מבוגרי האומנה נעצרו

במהלך השנתיים שלפני המחקר וכרבע דיווחו שבילו לפחות לילה אחד במתקן כליאה בשנתיים האחרונות (Courtney & Dworsky, 2006).

סטיין (Stein, 2006), החוקר תחום זה באנגליה ובסקוטלנד, מסכם את המחקרים שנעשו בתחומים של חינוך, תעסוקה ומקצוע, דיור והורות. הוא מציין שנראה שבמקרים רבים השהות במסגרות חוץ ביתיות אינה מצמצמת את הפערים בין קבוצת הצעירים הזו לאלו הגדלים במסגרות נורמטיביות. לטענתו, ישנן עדויות רבות לכך, שמצבם לאחר ההשמה פחות טוב משל אחרים. למשל, הוא מצביע על פערים בתחום ההשכלה בין בוגרי השמה לאחרים, שנמצאו במחקרים רבים שנערכו באנגליה (Stein, 1994). קושי אחר מתבטא בחוסר יציבות במקום המגורים לאחר עזיבת מסגרת ההשמה (Stein, Pinkerton & Kelleher, 2000). ממצאים דומים התקבלו גם באירלנד הצפונית (Pinkerton, & McCrea, 1999; Stein, Pinkerton, & Kelleher, 2000).

גם מחקרם של ביהאל ועמיתיו (Biehal et al., 1999) מצביע על בעיות של דיור בקרב אנשים צעירים היוצאים מהטיפול החוץ-ביתי באנגליה. כך, 15% מהם דיווחו על בעיות חמורות של דיור ועל כך שהיו דרי רחוב בתוך תקופה של 1-3 חודשים מעזיבת המסגרת.

ציונג ואנתוני (Cheung & Anthony, 1994) בחנו מאגר מידע העוקב אחר מצבה של קבוצת גיל שלמה באנגליה. הממצאים הצביעו על כך שההישגים בתחום ההשכלה של מי שחוו השמה חוץ ביתית היו פחות טובים משל עמיתיהם. הפערים בתחום התעסוקה היו פחות בולטים, אך בהחלט קיימים. למשל, לעומת 36% מבוגרי ההשמה שהיו בעלי תפקידים טובים יותר מבחינת הסטטוס היו 57% מעמיתיהם בתפקידים כאלה. גם לאחר שהחוקרים השתמשו באמצעים סטטיסטיים כדי לנטרל את השפעת הרקע ההורי השונה של מי שהיו בהשמה חוץ ביתית לעומת אחרים, נמצאו הבדלים מובהקים וניכרים בין מי שהיו בהשמה לאחרים.

סטיין (Stein, 2005) מבחין בשלוש קבוצות בקרב בוגרי השמה: ה'ממשיכים ומתקדמים' (moving on), ה'שורדים', ו'ה'קורבנות'. הקבוצה שהמשיכה והתקדמה התבססה על רקע אישי ומשפחתי וחוויית השמה חיוביות. קבוצת ה'שורדים' נאלצה להתמודד עם חוויות השמה קשות יותר וחשה שההתמודדות גרמה להם להיות קשוחים יותר ובעלי יכולות הישרדות טובות יותר. לשירותים החברתיים הייתה תרומה חיובית לקבוצה זו והיא איפשרה להם להתמודד ולשרוד. קבוצת ה'קורבנות' התקשתה מאוד להתמודד ועברה תקופות קשות של מחסור בדיור ובעבודה קבועה.

קלייר (Clare, 2006) מביא את תמונת המצב באוסטרליה, כפי שדווחה לוועדת הבריאות של בית הנבחרים האוסטרלי בשנת 1998. מהדיווח מתקבל הרושם שהתמונה אף קשה יותר מזו המדווחת במקומות אחרים. בין הממצאים נראה כי בין 50% ל-75% מצעירי ההשמות החוץ ביתיות מסיימים את לימודיהם ללא תעודה כלשהי בהשוואה ל-6% באוכלוסייה הכללית ו-12% ממשיכים ללמוד בהשוואה ל-כ-68% באוכלוסייה הכללית; בין 50% ל-80% מובטלים; לכ-67% עשויות להיות בעיות פסיכיאטריות בהשוואה ל-15% באוכלוסייה הכללית.

קשמור ופקסמן (Cashmore & Paxman, 2006) מדווחים על מחקר אורך העוקב אחר 47 בוגרי השמות באוסטרליה. הממצאים שלהם דומים למחקרים אחרים: בשורה ארוכה של תחומים הצעירים במצב פחות טוב באופן משמעותי, בהשוואה למי שלא היה בהשמה. למשל,

שיעור המסיימים 12 שנות לימוד הוא כמחצית מהשיעור באוכלוסייה, שיעור המובטלים כמעט כפול מהשיעור בקרב אותה קבוצת גיל, ושיעור מי שנהיו הורים לפני גיל 20 גבוה בהרבה מהשיעור באוכלוסייה הכללית – כשליש בהשוואה ל-2% בלבד בקרב מי שאינם בוגרי השמה. מהממצאים עולה גם שבבדיקה שנערכה 4-5 שנים לאחר היציאה מההשמה, מצבם של רוב המשתתפים במחקר היה טוב יותר ממה שהיה בפעם הראשונה שרואינו, שנה לאחר עזיבת ההשמה. בין היתר הם הצליחו למצוא מקום עבודה או הכשרה יציב והיה להם קשר עם אדם בוגר (Cashmore & Paxman, 2006).

ממחקר זה (Cashmore & Paxman, 2006) עולה כי המנבאים של הצלחה יחסית בתפקוד לאחר עזיבת המסגרת קשורים למאפייני ההשמה, לתהליך המעבר ולחיים לאחר העזיבה, הנמצאים במתאם עם מידת ההצלחה בתפקוד. אחד הממצאים המרכזיים הוא הקשר בין השמה שהייתה יציבה לבין הצלחה בתפקוד. המחברות מצאו שמי שחשו בטחון בהשמה (felt secure) הצליחו יותר. מי שהיו צעירים מתחת לגיל 18 בעת העזיבה ומי שהיו להם פחות שנות השכלה בעת עזיבת המסגרת הצליחו פחות מאחרים. לעומת זאת, מי שהמשיכו ונשארו באותה מסגרת השמה זמן מה לאחר שהגיעו לגיל 18 הצליחו יותר מאחרים. מי ששמרו על קביעות במקום המגורים מייד עם העזיבה וחשו שתומכים בהם היו גם אלו שהצליחו יותר. מחברות אלו (Cashmore & Paxman, 2006) מדגישות את הפוטנציאל של המשפחה האומנת בסיוע לצעיר גם לאחר סיום שהותו הרשמית באומנה. לפי דעתן, נוסף לשאר השירותים שצעירים המסיימים שהותם באומנה נזקקים להם, הרי צעירים אלו צריכים לדעת שיש מישהו מבוגר שאיכפת לו מהם ואשר יהיה שם אם ייקלעו לצרות, כגון אובדן מקום עבודה. גם מחקרם של לונדון והלפני (London & Halfpenny, 2006) מדווח על ממצאים דומים במעקב אחר 38 בוגרים של עמותה המגישה שירותים לצעירים בהשמה ולאחריה. בין היתר מצאו החוקרים בעיות ביציבות של מקום מגורים אצל כמחצית מהמסיימים. הממצא החשוב היה שגם בקרב מי שחזרו לבית משפחתם (reunification) היו רבים שנאלצו לעזוב תוך חודשים ספורים. מחקר זה אף מביא את קולם של הצעירים שחשו שעם עזיבתם את המסגרת איש לא התעניין בהם יותר. הם הביעו כעס ותחושת נטישה שיום לאחר ש'הפסיקו לשלם' למטפלים בהם, הם לא יכלו יותר לפנות אליהם ולקבל את התמיכה הרגשית והאחרת שלה היו זקוקים, דווקא עם עזיבת המסגרת.

בוגרי מסגרות השמה חוץ-ביתיות בישראל

בנבנישתי ושיף (2003) סקרו את המחקרים שפורסמו על בוגרי מסגרות השמה חוץ ביתית של מערכת הרווחה בישראל. להלן חלקים מסקירתם ומהדיווח על ממצאי המחקר שהם ערכו על בוגרי פנימיות. הם מצאו ארבעה מחקרים מוקדמים על בוגרי השמה. האחד הוא מחקר האורך בן 22 שנה של וינר ווינר (1990) אשר לאחרונה הגיע לשלב הסיום (Weiner & Kupermintz, 2001). השני הוא המחקר של כץ (1988) אשר נעשה על בוגרי "בני ברית". השלישי הוא עבודת הדוקטור של בן שלמה (2000) אשר נעשה על בוגרים של פנימיות או משפחות אומנה, והרביעי הוא סקר בוגרים אשר נערך על כפר הילדים "נרדים" (גולן, שרעבי, וונדר-שוורץ, 2002), אך זה האחרון נעשה על מספר בוגרים מצומצם ביותר.

בשלב השלישי במחקרם של וינר וקופרמינץ (Weiner & Kupermintz, 2001), אשר נעשה על בוגרים בגילאי 22-30 ($n=206$) אשר הושמו בילדותם המוקדמת (עד גיל 6) בהשמה חוץ ביתית בצפון הארץ, נמצאו הממצאים הבאים: כמחצית הבוגרים היו עדיין רווקים אך כ-36% היו נשואים; לכשליש היו ילדים אשר אף אחד מהם לא היה במסגרת חוץ ביתית; קצת יותר ממחצית היו מועסקים, אם כי בעבודות של צווארון כחול; פחות ממחצית סיימו תיכון ו-61% (לא ברור השיעור בקרב בנים ובנות בנפרד) שירתו בצבא. נתון זה נמוך מהממוצע הארצי העומד על 80.7% בקרב גברים (המועצה לשלום הילד, 2001). החוקרים אינם מציינים את שיעור הבוגרים אשר עברו על החוק ולהם רקע פלילי אך הם מציינים כי 10.2% מהבוגרים לא מתפקדים כיום, ו-12.6% מתפקדים עם בעיות כאשר חלק מהבעיות הן זנות, התנהגות פלילית ושהות בכלא.

במחקר של כץ (1998) אשר נעשה על בוגרי "בני ברית" (כולם בנים) אשר היו בעת ביצוע המחקר בגילאי 21-28 נמצא כי: השכלתם של רוב הבוגרים נמוכה מ-12 שנות לימוד; 55.6% שרתו שרות מלא בצבא ללא אירועים מיוחדים; למעלה מ-40% מהבוגרים עבדו בעבודה יציבה עם קידום ו-8% נוספים עבדו במסגרת יציבה ללא קידום. כשליש השתלבו חברתית ללא בעיות ולגבי כשליש נוסף היו בעיות חברתיות אך אלה נפתרו. מרבית הבוגרים לא היו נשואים, דבר הקשור גם לגילם הצעיר. במחקר זה חושב ציון הצלחה אשר התייחס לתפקוד הבוגרים בשורה של תחומים כמו השכלה, שירות צבאי, יציבות בעבודה/לימודים, יחסים עם בני זוג ועם חברים ושביעות רצון מעצמו ומחיו. הממצאים הורו על 61.1% הצלחה. ההצלחה הייתה גבוהה יותר דווקא אצל בוגרים אשר לא היה להם, מאז שעזבו את המסגרת ועד מועד הריאיון, קשר עם האב או האם וכאשר משפחתם לא קיימה קשר עם המוסד בעת שהותם בו. במחקר זה גם נמצאו קשרים סטטיסטיים מובהקים בין קיום קשר בין הילד לבין מבוגר תומך, מבין אנשי הצוות של המוסד, בעת השהות בו לבין ציון ההצלחה של הבוגר.

מחקרו של בן שלמה (2000) בחן תפקוד הורי של בוגרים אשר בילדותם הוצאו לפנימיות ($n=108$) או למשפחות אומנה ($n=31$) או שהיו אמורים לצאת מביתם אך מסיבות שונות הושארו בו ($n=52$). ממוצע ההשכלה בקרב הבוגרים היה קצת מעל 11 שנות לימוד; 21% מהבוגרים אשר הוצאו מהבית בגיל הרך ציינו ביקורי הורים בתכיפות גבוהה לעומת שיעור גבוה הרבה יותר (42%) בקרב הבוגרים אשר הוצאו להשמה חוץ ביתית בגילאי 12 ומעלה; 14% מהילדים אשר הוצאו בגיל הרך לעומת 54% מהילדים אשר הוצאו בגילאי 12 ומעלה מציינים כי לא היה להם כל קשר עם עובדים סוציאליים במהלך השהות במסגרת; כמחצית הבוגרים מציינים הרגשה טובה אודות תקופת השהייה החוץ ביתית ופחות מחמישית מציינים הרגשה קשה. נמצא גם כי ככל שגיל יציאת הילדים מהבית היה צעיר יותר כך התפקוד ההורי שלהם (בעיקר בממדים של קבלה ודחייה) היה טוב יותר. בנוסף, נמצא כי רמת תפקוד הורי של הורים שבילדותם לא הוצאו מבתיים, למרות המלצה ראשונית להוצאה, טוב יותר משל הורים שבילדותם שהו בפנימיות או במשפחות אומנה.

מחקרם של גולן ואחרים (2002) בחן את מידת השתלבותם של בוגרי כפר הילדים "נרדים" בחברה כיום, וכן את הדרך שבה הם תופסים את החיים בכפר. כאמור, הדיווח על מצבם של הבוגרים כיום מסתמך על 36 בוגרים בלבד. הממצאים מדווחים על שיעור גבוה של גיוס לצה"ל (מעל 80%); על כך שרובם כיום רווקים (הבוגרים הם בגילאי 20 עד 30); על כך שכשני שלישי גרים בדירה נפרדת ועל כי רוב הבוגרים נמצאים כיום במסגרת עבודה, צבא או לימודים.

כמו כן נמצא כי מחצית הבוגרים משתכרים יותר משכר המינימום במשק, אך פחות מהשכר הממוצע במשק. כמו כן החוקרים מדווחים כי "כפר נרדים" נתפס בעיני הבוגרים כמקום הנותן לילדים המגיעים אליו חום ואהבה, תחושת בית לה לא זכו במשפחתם הביולוגית, תמיכה רגשית ואף זווית ראייה חיובית על החיים.

בנבנישתי ושיף ראינו טלפונית 109 בוגרי פנימיות של עמותת אור שלום (Schiff, in press, Schiff & Benbenishty, 2006; 2003). קצת למעלה ממחצית מהבוגרים רכשו השכלה פורמאלית של 12 שנות לימוד ומעלה, כאשר מרבית הבוגרים בקבוצה זו סיימו 12 שנות לימוד בלבד עם בגרות מלאה או חלקית. שיעור המשרתים בצה"ל בקרב הגברים עמד על כ-60%. שיעור זה הולם בוגרים ממסגרות דומות אך נמוך מהממוצע הארצי בקרב כלל האוכלוסייה. הזנחה הורית היוותה גורם סיכון לאי שירות בצבא. גם מאפייני הילד בעת הכניסה של עזובה או שוטטות, בעיות התנהגות ו-acting out, ובעיות תפקוד בעת השהות הכוללות שימוש באלימות כלפי רכוש ומעורבות בפעילות עבריינית היו גורמי סיכון לאי שירות בצבא.

על אף ששיעור הזוגות הנשואים נמוך יחסית למצופה בגיל בו נמצאים הבוגרים, לשני שלישי יש בן זוג או חברה לחיים, נתון מעודד, הואיל והוא קשור לרווחה נפשית של אנשים ומהווה את אחת האינדיקציות להתפתחות נפשית תקינה. שלישי מהבוגרים סבורים כי יש להם פחות, או הרבה פחות חברים, ממה שיש לרוב האנשים; כמחצית הבוגרים חשים כי הם יכולים לדבר תמיד על בעיה אישית עם חבר קרוב. יחד עם זאת, קצת פחות מחמישית חשים כי הם בכלל לא יכולים לדבר עם חברים על בעיה אישית או שאין להם כלל חברים (Schiff & Benbenishty, 2006).

בקרב הגברים הבוגרים של אור שלום נמצא כי מחצית מבין הגברים שרואינו מדווחים על הסתבכות עם החוק ולשליש מהגברים נפתח תיק פלילי. יחד עם זאת, מספר המשיבים קטן (38), כך שיש לקחת ממצאים אלה בזהירות. אחד הממצאים המעודדים בנושא זה הוא כי ככל שמשך השהות היה ארוך יותר כך הסיכוי להסתבכות עם החוק היה קטן יותר. ממצא נוסף אשר ראוי לתשומת לב הוא ששיתוף פעולה טוב של הצוות עם ההורים הביולוגיים נמצא כקשור להסתבכות נמוכה יותר עם החוק (Schiff & Benbenishty, 2006).

שביעות הרצון מהחיים נמצאה חיובית במחקר זה (Schiff & Benbenishty, 2006) אך נמוכה במקצת מזו של האוכלוסייה הכללית, לפחות בהשוואה לממצאים במחקרים שנעשו בארה"ב. יחד עם זאת המגמה עקבית למחקרים הבודדים אשר נעשו גם בארץ על אוכלוסיות דומות. ככל שמערכת היחסים עם בני משפחה (אם, אחים), חברים ובני זוג הייתה טוב יותר כך שביעות הרצון מהחיים הייתה גבוהה יותר.

גם מחקר האורך של וינר מצביע על ממצאים חיוביים יותר ממה שהיה צפוי על פי התפיסות הרווחות. בעקבות מחקר זה, שעקב אחרי 268 יוצאי מוסד לילדים בגיל הגן, מדווחים וינר וקופרמניץ (Weiner & Kupermintz, 2001) שרוב הבוגרים מתפקדים היטב ושאינן עדויות להעברה בין-דורית של השמה במסגרות חוץ ביתיות. עם זאת, המחברים מדווחים גם על רמה של קשיים רגשיים הגבוהה יותר משל קבוצת ביקורת, ועל רמה נמוכה יותר של השכלה.

המחקר של שיף ובנבנישתי (Schiff & Benbenishty, 2006) העלה ממצאים פחות מעודדים באשר לקשיים של הבוגרים בתקופה הראשונה ליציאה מאור שלום. קרוב למחצית דיווחו על מעבר די קשה עד קשה מאד לחיים בחוץ; הנשים מדווחות על קושי רב יותר במעבר

מאשר הגברים; כרבע (ללא הבדלים בין המינים) ציינו כי אף פעם לא היה להם בחוץ מישהו לו יכלו לספר על עצמם או על הבעיות שלהם. הקושי נדון גם במחקרים קודמים ומוסבר בין השאר בסביבה המגוננת של המסגרת החוץ ביתית המספקת יחסית מעט הזדמנויות לאוטונומיה ולרכישה של מיומנויות הנדרשות לחיים עצמאיים, ועל העדר שירותים העומדים לרשותם של הצעירים בעת המעבר.

שיף וקושר (2005) ערכו מחקר בקרב 160 בוגרי פנימיית 'בית אפל'. המחקר בחן את מצבם הנוכחי בכל הקשור לרמת ההשכלה הפורמאלית שלהם, שירות צבאי והסתגלות לצבא, מצב תעסוקתי והכנסה והקשר עם בן/בת הזוג. מהמחקר עולה שיעור הבוגרים הנמצאים במערכת יחסים זוגית דומה לזה שבכלל האוכלוסייה. יחד עם זאת, שיעור המשפחות החד-הוריות גבוה יותר מאשר בכלל האוכלוסייה. רק ל-10% מהבוגרים הייתה תעודת בגרות מלאה ורק ל-5% השכלה אקדמית. ההכנסה של רוב הבוגרים הייתה נמוכה בהרבה מהממוצע. שיעור הגיוס היה גבוה ודומה למדווח באוכלוסייה הכללית. אמנם, 80% מהגברים דווחו על סיום השירות הצבאי, אך יש עדויות לקשיי הסתגלות בצבא. 22.5% מהבוגרים (כולם, למעט אחת, גברים) דיווחו כי הם הסתבכו עם החוק לפחות פעם אחת מאז יציאתם מהפנימייה.

התמונה המתקבלת מסקירת הספרות העולמית על מצבם של בוגרי השמה במסגרות חוץ ביתיות של המערכת לרווחת הילד מצביעה על קבוצת אוכלוסייה פגיעה במיוחד. עם כל השונות בין המחקרים השונים, ניתן לזהות תחומים רבים שבהם צעירים אלו נמצאים במצב פחות טוב מבני גילם באוכלוסייה הכללית. תחומי התפקוד שנבחנו באופן מקיף והעלו תוצאות קשות היו- דיור יציב ובטוח, תעסוקה מקצועית ויציבה המניבה הכנסה מספקת, השכלה, התנהגות נורמטיבית (ובעיקר מעורבות בפלילים), רשת של קשרים חברתיים תומכים, מסגרת משפחתית יציבה, בריאות פיזית ונפשית ותחושות של רווחה אישית (well being). למרות שקשה לערוך השוואה שיטתית, נראה שהתוצאות בארץ, הן ברובן פחות שליליות מאלו שדווחו בספרות העולמית. הממצאים מצביעים על כך שיש שונות בתוצאות שאליהן הגיעו בוגרי השמה. חלק משונות זו נובעת ממאפיינים אישיים ומשפחתיים של הצעירים עוד לפני השמתם, אך חלק אחר מוסבר על ידי החוויות של הצעירים בעת היותם במסגרת.

בסקירה מקפת של הממצאים שהתקבלו בארה"ב (Kerman, Wildfire, & Barth, 2002) נמצאו מספר גורמים מנבאים של התוצאות לאחר ההשמה וביניהם: מאפייני המשפחה הביולוגית ויחסה לילד (כגון, שייכות אתנית, בעיות פסיכיאטריות ועבריינות של ההורים, התעללות ארוכת שנים בילד); מאפייני הילד (כגון, מגדר ונכויות שונות); מאפייני השמות במערכת ההשמה החוץ ביתי והשירותים אותם קיבל הצעיר ממערכת רווחת הילד.

נמצא, שחוסר יציבות בהשמה הינו מנבא רב עוצמה של קשיים בהמשך החיים הבוגרים, לעומת מערכת יחסים משמעותית ותומכת עם משפחת האומנה שהיא מנבא להצלחה בהמשך (Cashmore & Paxman, 2006; Downes, 1992). ממצאים אלו מאוששים את הניבוי של תיאורית ההתקשרות הטוענת שחוויות התקשרות לדמויות הוריות משפיעות על המודל הפנימי של ילדים וגורמת לסגנון התקשרות אופייני במהלך החיים, שלו עלולות להיות השלכות קשות כשסגנון ההתקשרות הוא נמנע או אמביוולנטי (Stein, 2006a). חשוב לזכור שפעמים רבות סיבות אלו שזורות זו בזו, וילדים מרקע קשה במיוחד הם אלו המגיעים להשמה עם סגנון התקשרות

בעייתי, אינם מוצאים את מקומם במשפחות אומנה, לא יוצרים התקשרות יציבה ובטוחה ונאלצים להחליף מספר מקומות השמה. עם זאת, יש עדויות לכך, שליחס של משפחת האומנה אל הילד והמתבגר ולקשר שהיא יוצרת עמו עשויה להיות השפעה מיטיבה (Downes, 1992; Sinclair, Baker, Wilson, & Gibbs, 2005).

לשירותים הניתנים בעת ההשמה על מנת להכין את הצעירים ליציאה יש השפעה חיובית לקידום תוצאות חיוביות לאחר היציאה לחיים עצמאיים. מן הראוי להדגיש, שברוב רובם של המחקרים לא ניתן לראות את המצב של בוגרי ההשמה כיתוצאה ישירה של מערכת ההשמה, וכעדות לכך שעדיף היה להימנע מהשמה או לסיים אותה בשלב מוקדם יותר. יחד עם זאת, ברור שהבוגרים של מערכת זאת נמצאים במצב פחות טוב מהאוכלוסייה הכללית.

קורטני ודוורסקי (Courtney & Dworsky, 2006) מסכמים את המחקרים שנעשו בקרב בוגרי השמה במספר משפטים מעוררי מחשבה (בתרגום חופשי): 'בקצרה, אם אחת המטרות של מערכת ההשמה החוץ-ביתית היא להכין את בוגריה להתחרות בעמיתיהם שחיו במסגרות ביתיות בחברה המורכבת שבפניה עומדים היום צעירים בארה"ב כיום, מטרה זו רחוקה ממימושה (עמ' 714). נראה שסיכום זה משקף את המצב במקומות רבים בעולם, כמו גם בישראל.

המעבר ממסגרות השמה חוץ ביתיות לחיים עצמאיים

המעבר לחיים עצמאיים בקרב בוגרי ההשמה מושפע מגורמים המשותפים להם ולכלל הצעירים בחברה העוברים מהתבגרות לבגרות ומגורמים המיוחדים לבוגרי ההשמה. הספרות מציגה את היציאה של בוגרי ההשמה לחיים עצמאיים כשלב התפתחותי המוכר כמעבר לחיים בוגרים – transition to adulthood. בסקירה זו איננו יכולים לעמוד על הספרות הרבה המתפתחת בנוגע לשלב התפתחותי זה המקבל משקל גדל והולך בספרות הפסיכולוגית והסוציולוגית. אחת מהתיאוריות המקובלות כיום היא של Emerging Adulthood (שרף ומיזלס, 2004; Arnett, 2000). לעניינו נציין כאן שבעשורים האחרונים יש נטייה ברורה בחברות מערביות להארכת תקופת הביניים שבין התבגרות לסטאטוס של בוגר. תופעה זו באה לידי ביטוי במשך זמן ארוך יותר של שהות בבית ההורים, דחיית גיל הנישואין, מעברים לסירוגין בין דיור עצמאי לדיור בחיק המשפחה, ותלות כלכלית נמשכת בהורים.

בהשוואה לצעירים אחרים בשלב התפתחותי זה, הרי המתבגרים במסגרות ההשמה החוץ ביתית נמצאים בעמדת נחיתות. זאת מכמה סיבות: מאפייני הצעירים בהשמה; מאפייני היציאה מההשמה; מאפייני הסביבה החברתית לאחר עזיבת המסגרת.

מאפייני הצעירים בהשמה

לצעירים המסיימים השמה חוץ ביתית קשיים במעבר לבגרות הנובעים מהרקע מהם הגיעו ומחוויות החיים שלהם. פעמים רבות מדובר בצעירים אשר התמודדו ואף עודם מתאוששים מהתעללות או הזנחה פיזית, מינית או רגשית שארעה להם בטרם כניסתם לשירותי ההשמה או אף במהלכה (Stein, 1994). בנוסף, ריבוי מעברים בין מסגרות השמה שונות, קבלת טיפול שאיננו מיטיב והסטיגמה הכרוכה בהשתייכות למסגרות ההשמה, מקשים אף הם (Mendes & Moslehuddin, 2004).

רובם של השהים במסגרות חוץ ביתיות סובלים מבעיות קשות עוד לפני היציאה, בהשוואה לילדים הנשארים במסגרת הקהילה. כתוצאה מכך, בני הנוער הנותרים בהשמה החוץ-ביתית הינם בני נוער שמראש יוצאים לחיים הבוגרים עם מטען כבד יותר של מצוקות ובעיות בתחומים שונים. כך, למשל, במחקר שנערך בבריטניה, נמצא כי בקרב אנשים צעירים היוצאים ממערכת הטיפול החוץ-ביתי שכיחות גבוהה יותר של בעיות פסיכיאטריות מכל קבוצה מזוהה אחרת (McCan, James, Wilson & Dunn, 1996). בדומה, מחקר נוסף מצא כי לילדים המצויים במערכת רווחת הילד בעיות התנהגותיות וחברתיות חמורות הרבה יותר מילדים השהים במסגרות נורמטיביות בשל קשיים המיוחדים לאוכלוסיה זו (Glisson, Hemmelgran & Post, 2002).

רבים מהצעירים המסיימים חסרים במשאבים ובכשרים אישיים שהוכחו כתורמים במיוחד לתהליכי מעבר לבגרות. הספרות על מעבר לבגרות מצביעה על שורה של תכונות אישיות ומצבים המגבירים את היכולת לעמוד בפני מצבים קשים בתהליך זה: רשתות תמיכה חברתית, מבוגר (שאינו בן משפחה) תומך-חונך, פעולות שלא במסגרת הלימודים בתחומי חיים שונים המגבירות את הרכישה של מיומנויות חיים ובגרות רגשית, היכולת האישית לראות קשיים כהזדמנויות (למשל, לעזור לאחרים בעת משבר) וחשיפה למצבי חיים המחייבים התמודדות, פתרון בעיות ושיתוף פעולה. גם בתחום התעסוקה נמצא, שמי שהצליחו להשתלב בשוק העבודה לאחר לימודיהם, נשענו על יכולת אישית ונחישות במקביל לתמיכה משפחתית חזקה (Furlong, Cartmel, Biggart, Sweeting & West, 2002).

סקירה קצרה זו מצביעה על כך שצעירים במסגרות השמה, שהגיעו מרקע משפחתי בעייתי, ובמהלך השהות שלהם במסגרת לא הצליחו ליצור יחסי התקשרות טובים עם הדמויות המשמעותיות במסגרות ההשמה עלולים להתקשות במעבר לבגרות. כמו כן, החסכים בתחום ההשכלה האופייניים לצעירים במסגרות חוץ ביתיות עלולים להשפיע בצורה משמעותית על יכולתם להשתלב בצורה יעילה בשוק העבודה.

מאפייני היציאה מהשמה

סטיין (Stein, 2004) מציין שהמעבר לבגרות עבור בוגרי השמה הוא קצר יותר, תלול יותר, וקשה יותר מאשר של צעירים שגדלו בחיק משפחתם. זאת, משום שבניגוד למצבם של רוב הצעירים החיים בחיק משפחתם, צעירים אלו חייבים לעזוב את המסגרת בגיל 18 (ובאנגליה לעתים תכופות אף מוקדם יותר) ולהגיע להישגים של חיים עצמאיים מבחינת יכולת השתכרות ודיוור עצמאי בתוך זמן קצר בהרבה מהמקובל בקרב עמיתיהם. הם צריכים להגיע להישגים אלו בתנאי פתיחה קשים יותר, ובסיוע של תמיכה, הקטנה באופן משמעותי מזו שלה זוכים צעירים החיים במסגרת המשפחה.

סטיין (Stein, 2004) מציין, כי במקביל לעזיבת ההשמה, הצעירים עוברים שינויים רבים נוספים. כך למשל עזיבת הפנימייה או משפחת האומנה מתרחשת במקביל למציאת מקום מגורים חדש; לבניית משפחה חדשה, לעזיבת ביה"ס ולניסיון למצוא אפשרויות ללימודים נוספים, להכשרה מקצועית או למקום עבודה, ובפעמים אחרות במקביל להתמודדות עם אבטלה.

לריבוי האתגרים ולמשך הזמן הקצר של המעבר עלולות להיות משמעותיות שליליות לגבי יכולת ההתמודדות. זאת, עקב העובדה כי צעירים נוהגים להתמודד עם אתגרים בצורה סדרתית והם זקוקים לזמן על מנת לעבור ולהתמודד עם המשימות השונות. לפי 'תיאורית המוקד' (Focal Theory- Coleman & Hendry, 1999), שעליה נסמך סטיין, הרי בעיות שונות ויחסים שונים מגיעים למוקד בנקודות זמן שונות. לכן, הלחצים המופעלים על צעירים במסגרת המשפחתית כדי להתמודד עם שינויים הם בדרך כלל מפוזרים בזמן ולא מרוכזים בטווח זמן קצר. לעומתם, בוגרי ההשמה חייבים להתמודד בבת אחת עם מספר משימות ואינם מצליחים לעבור בצורה הדרגתית ממוקד בעיה אחד לאחר.

יתרה מכך, כיום, תהליכי מעבר אצל צעירים החיים במסגרת משפחתם הם ארוכים יותר וכך נותנים להם תקופה של 'שוליות' (liminality) או של 'מורטוריום' (למשל, בזמן הלימודים באוניברסיטה או בשרות הצבאי בישראל, ואף בטיול הגדול למזרח או לדרום אמריקה), המאפשרת להם לעבור תהליכי מעבר אלו בהצלחה. לעומת זאת, צעירים המסיימים השמה חוץ ביתית ועוברים לחיים עצמאיים תוך זמן קצר, חווים מעברים חדים משלב לשלב ללא מצבי ביניים, ולכן קטנה יכולתם לעצב זהות המתאימה למעבר. אחת המשמעותיות שסטיין (Stein, 2006) גוזר מניתוח זה היא, שצריך ליצור מצבי מעבר עבור הצעירים המסיימים שהות במסגרת השמה ולתת להם את הזמן והמרחב הפסיכולוגי הנדרש למעבר.

מאפייני הסביבה החברתית לאחר עזיבת המסגרת

אחד המקורות המרכזיים לקשיים של בוגרי השמה במעבר שלהם לחיים עצמאיים הוא רמת התמיכה הנמוכה לה הם זוכים מסביבתם החברתית. רבים ממסיימי ההשמה אינם יכולים להישען על תמיכה ממשפחתם, עקב קשיי המשפחה עצמה. במקרים רבים, מדובר בצעירים אשר הקשר בינם לבין משפחתם בעייתי, רופף או שאינו קיים. בהקשר זה מצייין בק (Beck, 1992) כי המעבר לבגרות בחברות פוסט מודרניות כרוך בסיכונים רבים וריבוי אפשרויות, ומכאן נדרשות המשפחות לספק תמיכה הולכת וגוברת בתחום הכלכלי, הרגשי והפרקטי. אולם, בקרב רבים מעוזבי מסגרות ההשמה הקשר עם משפחותיהם עלול להיות חסר או בעייתי, יותר מאשר מספק תמיכה (Biehal & Wade, 1996). כך, בעוד רוב הצעירים ממשיכים להתגורר בבית הוריהם עד לשנות העשרים המוקדמות של חייהם וזוכים להמשך תמיכה רגשית, כלכלית, סוציאלית ולתהליך מתמשך והפיך במידה רבה של מעבר לקראת עצמאות - צעירים העוזבים את ההשמה החוץ ביתית אינם זוכים לתמיכה. בנוסף, עבורם עזיבת המסגרת היא צעד סופי ומוחלט שאין ממנו חזרה, גם ברגעי משבר וקושי (Stein, 2004). כמו כן, בשל טווח ההשמה הארוך לרבים מהם גם אין תמיכה של חברים מלבד חבריהם להשמה המתפזרים עם הסיום למקומות רבים ברחבי הארץ. וכך, בוגרי ההשמה מצופים, פעמים רבות, להשיג לעצמם אורח חיים עצמאי, פרודוקטיבי ויציב בכוחות עצמם, או בסיוע מצומצם וספוראדי בלבד (Collins, 2001).

מוכנות לחיים עצמאיים בעת היציאה מהמסגרת

ניתן לראות מהניתוח שלמעלה, שהשהות במסגרות השמה, תהליך היציאה מהמסגרת והסביבה החברתית שאליה יוצאים הצעירים, כל אלו עלולים ליצור קשיים אצל בוגרי ההשמה.

בספרות המחקרית ניתן למצוא מספר ניכר של מאמרים המצביעים על כך שצעירים רבים במסגרות ההשמה אינם מוכנים ליציאה ויש להם צרכים בכל הקשור להכנתם ליציאה לחיים עצמאיים ולחיות שלהם בעת היציאה. למשל, סינקלר ועמיתיו (Sinclair et al., 2005) ראינו צעירים לפני היציאה ומצאו שפחות ממחציתם הרגישו שהם מוכנים ליציאה. כמו כן, את היציאה עצמה חווים רבים מהצעירים כנטישה ויותר עליהם (Reifsteck, 2005).

בארה"ב, אינגליש ועמיתיה (English, Kouidou-Giles and Plocke, 1994) מצאו שלמתבגרים באומנה יש צרכים במספר תחומים החיוניים להשתלבות בחיים עצמאיים. הם מדווחים, שלצעירים יש הערכה חיובית יותר של כישוריהם בתחום יכולתם לנהל כספים בהשוואה למטפלים בהם, וממליצים על הכשרה ותמיכה בהקניית מיומנויות בשורה של תחומי חיים לפני היציאה לחיים עצמאיים. גם האן במחקרו (Hahn, 1994) מדווח שלשיעור ניכר של צעירים באומנה לא היו כישורים מספקים לחיים עצמאיים. האן המליץ על ביצוע הערכות מקיפות לכלל המתבגרים באומנה. גם הממצאים של מץ ועמיתיו (Mech, Ludy-Dobson & Hulseman, 1994) מצביעים על צרכים רבים ועל הצורך בהכנה של צעירים ליציאה מההשמה. מספר מחקרים שנערכו בקנדה, מלמדים כי רוב הצעירים שעזבו את מסגרות ההשמה, חשו שאין בידם את המשאבים הדרושים להתמודדות עם תקופת המעבר שלאחר ההשמה, ואף לאחר מכן. הצעירים הביעו את הצורך ב: הגדלת התמיכה הכספית וכן את הנגישות אליה; יחסי תמיכה וליווי מתמשכים שיספקו תמיכה רגשית ורשת חברתית גם בתקופת המעבר וגם לאחריה; דמות חונכת (Mentor), ותמיכה גם מחברים בני גילם; פיתוח מיומנויות בין אישיות; נגישות רבה יותר להשכלה, תעסוקה והכשרות מקצועיות; תכניות אימון לרכישת כישורי חיים הדרושים לחיים עצמאיים; הכנה להתמודדות עם מצבים הדורשים קבלת החלטות ופתרון בעיות, והיערכות אליהם.

http://laidlawfdn.org/files/Youth_Leaving_Care_report.pdf#search=%22canada%20le

(avi

מחקרה של איגלהרט (Iglehart, 1994, 1995) נועדו לזהות מנבאים של מוכנות לחיים עצמאיים ולהשוות בין סוגי השמה שונים (אומנה בחיק המשפחה לעומת אומנה אחרת). מהמידע שהתקבל ממשפחות האומנה, ממנחי האומנה ומהצעירים עצמם עולה שיש מספר מנבאים למוכנות זו. בין המנבאים היו הצלחה בלימודים, בריאות הנפשית, היקף עבודה בשכר בשעות אחר הצהריים והתפיסה של ההורים האומנים שהנער פונה אליהם לעזרה.

בשנים האחרונות נבחנו נושאים אלו גם בישראל. בשנת 2003 ערכו זלכה ושומן סקר עבור 'אשלים' על קבוצה שנקראה 'בוגרי סידורים חוץ ביתיים חסרי עורף משפחתי'. לפי סקר זה, ההערכה היא שמדי שנה יש כ- 350 בוגרי פנימיות ממלכתיות וממלכתיות-דתיות חסרי עורף משפחתי. לבוגרים אלה יש להוסיף אוכלוסיות נוספות, שלא נכללו באוכלוסיית הסקר: בוגרי משפחות אומנה, תוכנית נעלי"ה, פנימיות חסות הנוער, פנימיות חרדיות וערביות.

נתוני הסקר מצביעים על אוכלוסיה אשר לה מאפיינים ייחודיים: הם מתחנכים במסגרות חוץ ביתיות שנים רבות ועבורם הפנימייה מהווה בית; הם מבליים בפנימייה את רוב החופשות ולעיתים מתארחים אצל משפחות מארחות מטעם הפנימייה; למרות הקשיים עמם הם

מתמודדים, לחלקם כוחות רבים כפי שמתבטא באחוזה הבוגרים שמסיימים את הלימודים עם תעודת בגרות ובאחוזה הבוגרים שהתגייסו לשירות לאומי או צבאי (זלכה ושומן, 2003).

הערכת אנשי הצוות בפנימיות שרואיינו במחקר היא שבוגרי הפנימייה חסרי העורף המשפחתי נזקקים להמשך תמיכה וליווי על מנת שיוכלו להשתלב בחברה כבוגרים עצמאים, כמו כן העריכו אנשי הצוות, כי בהעדר אותה תמיכה, הישגי החינוך בפנימייה עלולים לרדת לטמיון. הם הביעו חששות, המסתמכים על היכרותם עם בוגרי פנימייה משנים קודמות, לגבי יכולת הבוגרים להשתלב במערכות חברתיות נורמטיביות, בהעדר מקורות תמיכה, כגון, בית לישון בו; תמיכה ייעוץ וליווי; אפשרויות לרכישת מקצוע ולימוד או כוחות להשתלב במערכת הצבאית ללא ליווי (זלכה ושומן, 2003).

מחקרם של שיף בנבנישתי (2003) התמקד בבחינת מצבם של מתבגרים באומנה בישראל עוד בעת שהותם במסגרת החוץ ביתית והערכת מוכנותם (מזווית הראייה שלהם) להתמודד עם מיומנויות הנדרשות לחיים עצמאיים. למחקר זה יש תרומה חשובה בבחינתו בצורה מעמיקה את המוכנות של מתבגרים באומנה לחיים עצמאיים. עם זאת, הוא היה מוגבל למדגם לא גדול של צעירים באומנה ולא כלל מתבגרים במסגרות השמה אחרות, ולכן לא ברורה מידת הייצוגיות שלו.

במסגרת מחקר זה רואיינו 66 מתבגרים באומנה והם התבקשו להעריך את המיומנויות והיכולות שלהם בשורה של נושאים: לימודים, צבא, עבודה, מגורים, אחזקת הבית, טיפול אישי, חברים, זוגיות, והימנעות מהתנהגויות סיכון. המחקרים מסכמים את ההערכות של בני הנוער באשר למוכנותם לחיים עצמאיים באומנם כי התחומים של לימודים, צבא וסידורים הם אלו שבהם בני הנוער פחות בטוחים בעצמם. לעומת זאת, הם יותר בטוחים במיומנויות שלהם הקשורות ליחסים עם בן המין השני, ניהול משק הבית, היכולת להימנע מהתנהגויות סיכון ולא נורמטיביות והיכולת לדאוג לטיפול האישי בעצמם. שיף ובנבנישתי (2003) מדגישים שהמדובר בהערכות של הצעירים עצמם וייתכן שהן הערכות לא מציאותיות הנובעות מחוסר היכרותם עם האתגרים שבפניהם יעמדו עם יציאתם לחיים העצמאיים.

המחברים השוו בין תשובות הנערים לאלו של הנערות בכל האמור לביטחונם במיומנויות שלהם להתמודדות עם חיים עצמאיים. התחום היחיד שבו נמצא הבדל הוא ביכולת להימנע מהתנהגויות לא נורמטיביות בו הבנות היו בטוחות יותר מהבנים. לא נמצא קשר בין הערכת הצעירים את מוכנותם למשך השהות שלהם באומנה, ולא נמצאו הבדלים מובהקים בין בני נוער הנמצאים באומנה של קרובי משפחה לאלו הנמצאים באומנה רגילה (שיף ובנבנישתי, 2003).

החוקרים בחנו בנוסף מנבאים של תחושת המוכנות בתחומים השונים. בתחום של קבלה ודחייה מצד הורי האומנה לא נמצאו קשרים בין תפיסות של דחייה מצד הורי האומנה לבין תחושות של מוכנות. לעומת זאת, תפיסות של קבלה נמצאו מתואמות עם תחושת מוכנות בתחום ההשכלה ויחסים בינאישיים. בתחום של תמיכה חברתית נבחנו מספר מימדים של תמיכה חברתית ונמצא שתמיכה למיניה אינה קשורה לתחושת מוכנות לשרות צבאי, לסידורים בחיי היום יום ולהתנהגות נורמטיבית. לעומת זאת, המימדים השונים של תמיכה נמצאו כקשורים באופן מובהק להערכת המוכנות בתחום ההשכלה (למשל הקשר עם יחסי חיבה ועם אינטראקציה חיובית) ובתחום היחסים הבינאישיים (למשל, עם אינטראקציה חיובית ועם תמיכה רגשית) (שיף ובנבנישתי, 2003).

בתחום היחסים עם העובדת הסוציאלית נמצא כי הערכה חיובית של היחסים עם העובדת הסוציאלית נמצאת במתאמים מובהקים עם תחושת בני הנוער שהם יוכלו להימנע מהתנהגויות סיכון ולעמוד במשימות חיים יום יומיות).

מחקרם של שיף ובנבנישתי (Schiff & Benbenishty, 2003) בחן גם את תפישות הבוגרים באשר לתקופת המעבר מהמסגרת לחיים עצמאיים. במסגרת זו נבחנו תשובותיהם של 94 מהבוגרים. כמחציתם הגדירו את המעבר כ'קשה' או כ'קשה מאוד', כחמישית דיווחו שלא היה להם איש לשוחח עמו לאחר שיצאו מהמסגרת. ליותר נשים היו קשיים בהשוואה לשיעור הגברים שדיווחו על קושי במעבר ועל חוסר בתמיכה חברתית. נמצא שקשרים חיוביים עם המדריכים ומשך שהות ארוך יותר במסגרת היו מנבאים של קושי רב יותר במעבר, אך קשרים עם ההורים במהלך ההשמה ניבאו דווקא פחות קשיים.

בניתוח של שאלות פתוחות המתייחסות לתקופת המעבר עולה, שצעירים רבים התקשו להתנתק מהדמויות המטפחות במסגרות ההשמה. חלקם אמרו שקשה להם להתנתק מ'החממה', ואחרים דיברו על הקשיים להיות עצמאיים ולפתור את בעיותיהם לבד. הם חסרו את החום והקרבה של הדמויות המטפלות והרגישו בודדים. חלקם ציינו את הקשיים שבחזרה למשפחה ומרואיין אחד אמר שהוא מרגיש כמו 'עולה חדש' במשפחתו הביולוגית. היו גם מי שהתקשו למצוא מקום מגורים קבוע ודיווחו על מעברים בין מקומות מגורים שונים (Schiff & Benbenishty, 2003).

במחקר שערך שיף וקושר (2005) נמצא שחלק ניכר מהבוגרים חשים שהפנימייה לא הכינה אותם לחיים עצמאיים. קרוב לשליש מהבוגרים חשים כי 'בית אפ' הכין אותם מעט לעתיד או לא הכין אותם כלל. הבוגרים העריכו שנתרמו במיוחד בתחום ההורות וביחסים החברתיים שלהם. השתלבות בעבודה הוא תחום בו הבוגרים העריכו כי נתרמו בו במידה מועטה יחסית.

פרספקטיבה של הגברת חוסן (Resilience)

סטיין (Stein, 2005) מצביע על כך שיש צעירים שעבורם המעבר לחיים עצמאיים הינו מוצלח. הוא מסביר הצלחה זו בכך שלצעירים אלו יש יכולות המאפשרות להם להתמודד עם גורמי סיכון. הוא טוען כי לצעירים אלו חוסן (resilience) ושואל מה הם הגורמים שתרמו לחוסן שלהם. ניומן ובלקבורן (Newman & Blackburn, 2002) מדגישים שלמושג של חוסן יש משמעות בעיקר כשהוא מצביע על גורמים סיבתיים שניתן להשפיע עליהם באמצעות התערבויות חברתיות, משום שאז הוא נותן בידינו כלי חברתי רב משמעות להתערבות. מקובל להצביע על שלושה תחומים שעולים מהספרות הרלבנטית: מאפייני הצעיר עצמו (כגון, מזג אישי נוח, התמדה, אינטליגנציה, חוש הומור, מודעות עצמית, יכולת לאמפטיה, מראה אטרקטיבי); יחסים עם המשפחה (הורים תומכים, יחסים טובים עם הורה אחד לפחות, תפקיד משמעותי בטיפול בבני משפחה כמו אחים צעירים); והסביבה החברתית בה הוא פועל (כגון, הצלחה בלימודים, פעילות התנדבותית משמעותית, יחסים עם חונך- בוגר) (Newman and Blackburn, 2002).

לפי הסיכום של ניומן ובלקבורן (Newman and Blackburn, 2002) את הספרות העולמית, הרי לתמיכה המשפחתית יש את התרומה הגדולה ביותר לבניית חוסן וליכולת להגיע לתוצאות טובות, גם מול מצבי חיים קשים.

סטיין (Stein, 2005) בחן את המאפיינים של החוויות בהשמה החוץ ביתית היכולות לשמש כתשתית לחוסן. הוא מזהה מספר גורמים: יציבות במקום ההשמה, יצירת התקשרות עם אדם מבוגר, יצירת זהות עצמית (identity) חיובית, בניית תחושת יכולת עצמית (חוללות – self efficacy) וחוויות חיוביות בבית הספר, כולל הצלחה אקדמית.

בדומה, מקמילן וטאקר (McMillen & Tucker, 1999) בדקו את הגורמים המנבאים יציאה "טובה" לחיים בוגרים. כך, בין היתר, נמצא כי לנערים שלהם היו מעט יותר השמות או שסיימו בית-ספר תיכון, היו פי 3.5 סיכויים טובים יותר להיות מועסקים עם היציאה מאשר אלו שלא סיימו בית ספר תיכון והיו להם יותר השמות. גם מחקרם של קורטני ודורסקי (Courtney & Dworsky, 2006) מצביע על כך שחוסר יציבות בהשמה ומשך שהות ארוך במסגרת חוץ ביתית מנבאים קשיים גדולים יותר בהמשך.

כישורי חיים ומיומנויות לחיים עצמאיים (Independent living skills)

אחת הדרכים לנתח את מצבם של מי שיוצאים לחיים עצמאיים, בוגרי מסגרות השמה ואחרים, היא לבחון את המידה שבה יש להם כישורי חיים המאפשרים להם להתמודד עם החיים העצמאיים (independent living skills). תפיסה זו היא אחת המשפיעות ביותר על התחום, בין היתר משום שהיא מאפשרת להעריך את מצבו של כל צעיר במסגרת ולמקד מאמצים בקידום הכשרים והמיומנויות באותם תחומים שבהם לצעיר יש פערים העלולים לפגוע ביכולתו להשתלב בחיים עצמאיים נורמטיביים.

מקובל להבחין בין כישורים ומיומנות שהם מוחשיים (tangible or soft) לכאלה שאינם מוחשיים (intangible or hard). הכשרים המוחשיים נוגעים לדברים שהצעיר יודע או יודע איך לעשות, כגון להכין ארוחה, לנהל תקציב, לקבוע תור לרופא ולחפש עבודה באופן יעיל. הכשרים הלא מוחשיים הם אלו הנוגעים ליכולות ליצירת יחסים בינאישיים ושמירתם, קבלת החלטות במצבי לחץ, עמידה בפיתויים להתנהגות לא נורמטיבית וכדומה. מן הראוי להבחין גם בין היתרונות הנובעים משליטה במיומנות מסוימת וספציפית, לבין העובדה ששליטה על כישורי חיים ומיומנויות שונות נותנים לצעיר תחושה של הצלחה ושליטה על חייו. אלו הן חוויות נדירות בחייהם של צעירים רבים במסגרות השמה ולכן יש לראות את רכישת המיומנויות גם כהתערבות משמעותית בתפיסה העצמית של הצעיר, הנותנת לו את המשאבים הפנימיים החשובים להתמודדות ולהתמדה גם מול אתגרים קשים. בהקשר זה מן הראוי לצטט את שניידר (Snyder, 2000) (בתרגום חופשי): 'התקווה נובעת מתפיסת סך כל היכולות שיש לאדם לבנות נתיבים למטרות הרצויות והמוטיבציה לעשות שימוש בנתיבים אלו.'

ההערכה היא שניתן להקנות את כישורי החיים בדרכים שונות. בין היתר מבחינים בין: למידה לא פורמאלית, למשל על ידי צפייה במבוגר המבצע את ההתנהגות בצורה ראוייה; למידה פורמאלית באמצעות סדנה, קורס או חומרי עזר, למשל בנושא של פתיחת חשבון בנק ומעקב אחר

רמי בנבנישתי, קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, האוניברסיטה העברית

הפעולות בו; התנסות תחת הדרכה, למשל בתהליכי חניכה לעבודה; והתנסות עצמאית, למשל על ידי ניהול משק בית עצמאי. כמו כן, יש תמיכה רבה ברעיון שהקנייה של מיומנויות אלו צריכה להיות תהליך מתמשך המתחיל הרבה לפני גיל היציאה מההשמה ונמשך גם לאחר גיל 18. עקרון נוסף שעליו יש הסכמה היא העליונות של התנסות במצבי חיים אמיתיים על הקניית מיומנויות במסגרת של 'שיעורים וסדנאות'. ההתנסות בפועל, בעיקר בסביבה שבה יש פיקוח והדרכה, מאפשרת לעשות טעויות ולקבל משוב שיסייע בעת ההתמודדות עם מצבי חיים אמיתיים (Nollan, Horn, & Bressani, 2000).

הארגון ללא כוונת רווח – Casey Foundation העוסק רבות בהקניית כישורי חיים לצעירים במסגרות השמה מציע מספר עקרונות לעבודה בתחום זה. לפי המלצות אלו יש:

- להעריך את רמות המוטיבציה, התקווה וההגדרה העצמית (self determination) של צעירים כבסיס למוכנות שלהם לרכוש מיומנויות לחיים עצמאיים.
- להעריך את יכולת ההתקשרות של הצעיר ולקדם את הקשרים הבינאישיים שלו עם מבוגרים ועמיתים, כתשתית לרכישת מיומנויות חיים לא מוחשיות.
- להעריך את כישורי החיים של הצעיר כבסיס לתכנון שירותים עבורו וכחלק מתמשך של ניטור מצבו לאורך זמן.
- לתת בידי הצעיר מידע באשר לאחריות שלו כהורה בהווה או פוטנציאלי.
- לתת לצעיר הזדמנויות להתנסות בהפעלת כישורי חיים בעולם האמיתי.
- להדריך ולהכשיר את המבוגרים העובדים עם הצעיר כדי שיוכלו להקנות לו כישורי חיים.

<http://www.casey.org/Resources/Tools/CaseyLifeSkills.htm>

הערכה של כישורי חיים ומיומנויות לחיים עצמאיים

במשך השנים פותחו מספר כלים שמטרתם להעריך את רמת השליטה בכישורי חיים של צעירים לפני יציאתם לחיים עצמאיים. כלים אלו משמשים בעיקר בפראקטיקה ולא במחקרים אמפיריים. להלן תיאור של שניים מהכלים היותר מוכרים שבהם נעשה שימוש בארה"ב וכלי הנמצא בתהליכי פיתוח בישראל.

The Ansell-Casey Life Skills Assessment (ACLSA)

(Nollan, Horn, Downs, Pecora, & Bressani, 2001)

כלי זה פותח עבור Casey Foundation. הכלי מבוסס על הצגה של היגדים הנוגעים לכישורי חיים שעליהם עונה הצעיר או המטפל בו והמעריך את כישורי הצעיר (סולם: 1. לא דומה לי; 2. קצת דומה לי; 3. דומה לי). לכלי יש גרסאות בכמה שפות וגרסאות נפרדות לגילים – 8-9; 10-12; 13-15; 16 ומעלה. לשאלונים יש גרסה קצרה וארוכה (הגרסה הארוכה לגילים +16 מכילה 118 פריטים והקצרה לגילים 11-18 מכילה 18 פריטים). את ההערכה ניתן לבצע באמצעות האינטרנט:

http://www.caseylifeskills.org/pages/assess/assess_index.htm

הכלי מתייחס לתחומי החיים הבאים:

רמי בנבנישתי, קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, האוניברסיטה העברית

א. Career Plan (תכנון עתיד תעסוקתי- קריירה), שאלות לדוגמה: השתמשתי במשאבים של בית הספר כדי לתכנן את העתיד התעסוקתי שלי; אני מדבר על התוכניות שלי בנושאי תעסוקה עם מורים, יועצים, מעסיקים; יש לי תוכנית באשר לעתיד התעסוקתי שלי.

ב. Daily Living (משימות חיים יומיומיות), שאלות לדוגמה: אני מתכנן ארוחות מזינות; אני משתמש ברשימת קניות כשאני קונה בסופר; אני נעזר בהוראות כביסה המופיעות על בגדים.

ג. Housing and Money Management (נושאי דיור וניהול כספי). שאלות לדוגמה: אני מסוגל לציין שלוש מגרעות לשימוש בכרטיס אשראי; אני יודע מה זה ביטוח מקיף; אני יודע מה המשמעות של הפרה של חוזה לשכירות דירה.

ד. Self Care (טיפול אישי-עצמי), שאלות לדוגמה: אני יכול/ה למנות שלושה אמצעי מניעה; אני יודעת מתי עדיף ללכת לרופא משפחה מאשר לחדר מיון; אני יודע לאן אוכל לפנות עקב בעיות דיכאון או בעיות נפשיות אחרות.

ה. Social Relationships (יחסים בינאישיים), שאלות לדוגמה: אני פונה לאחרים בבקשת עזרה כשיש לי קשיים עם המשפחה; אני מעודד אחרים לדבר על רגשותיהם; אני בדרך כלל מסוגל לקבל משוב מבלי להתעצבן.

ו. Work Life (עבודה, תעסוקה), שאלות לדוגמה: אני יודע מהי התנהגות המתאימה לראיון עבודה; אני מצליח להסתדר עם עמיתים לעבודה; אני מארגן את הזמן שלי כך שאוכל לסיים את המשימות שלי.

כמו כן, יש נספח המהווה מעין 'מבחן ידע' בכל תחום. למשל, מה אין לכלול בקורות חיים: א. שם וכתובת ב. דוא"ל וטלפון ג. גיל וגזע ד. ניסיון בעבודה והשכלה (בארה"ב תשובה ג' היא הנכונה)

Daniel Memorial Independent Living Assessment (DMILA)

(Georgiades, 2005) <http://www.danielkids.org>

כלי זה פותח על ידי צוות של ארגון לרווחת הילד בארה"ב (Daniel Memorial Institute) העוסק בין היתר במתן שירותים לצעירים במסגרות השמה לקראת יציאתם. כלי זה בנוי כמבחן ידע בתחומים הקשורים לחיים עצמאיים. בכל אחד מהתחומים מוצגות שאלות ידע ומוצעות תשובות מתוכן הצעיר צריך לבחור תשובה אחת נכונה.

הכלי מתייחס ל-14 תחומי החיים הבאים:

א. Money Management/Consumer Awareness (ניהול כספים ותודעה צרכנית). שמונה פריטים. שאלה לדוגמה: מה זה נטו במשכורת?

ב. Food Management (טיפול במזון). ארבעה פריטים. שאלה לדוגמה: דויד קונה שקית חלב ועליה מופיע התאריך של 8.10.2006 – מה המשמעות של התאריך?

ג. Personal appearance hygiene (הופעה אישית והיגיינה). שלושה פריטים. שאלה לדוגמה: מהו חום המגהץ המתאים כאשר מגהצים חולצה שעשויה מ-100% כותנה?

רמי בנבנישתי, קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, האוניברסיטה העברית

- ד. Health (בריאות). עשרה פריטים. שאלה לדוגמא: מה הם הסימפטומים של הצטטנות או שפעת?
- ה. Housekeeping (אחזקת הבית). חמישה פריטים. שאלה לדוגמא: כאשר השירותים עומדים לעלות על גדותיהם, מה יש לעשות תחילה?
- ו. Transportation (ניידות, רכב). חמישה פריטים. שאלה לדוגמא: אילו מסמכים דרושים כדי לקבל רישיון נהיגה?
- ז. Education planning (תכנון השכלה). חמישה פריטים. שאלה לדוגמא: מה נדרש בכדי לסיים את הלימודים בתיכון?
- ח. Job seeking skills (כישורי חיפוש עבודה). שמונה פריטים. שאלה לדוגמא: איזו סוג עבודה מתאימה לאנשים שעזבו את התיכון?
- ט. Job maintenance (יציבות במקום עבודה). תשעה פריטים. שאלה לדוגמא: פספסת את האוטובוס לעבודה ותאחר לעבודה, מה עליך לעשות?
- י. Emergency and safety skills (כישורי חירום ובטיחות). שבעה פריטים. שאלה לדוגמא: מהי הדרך הנכונה לכבות שריפה כתוצאה משמן במחבת?
- יא. Knowledge of community resources (ידע על משאבים בקהילה). חמישה פריטים. שאלה לדוגמא: מהו מספר הטלפון של מכבי האש?
- יב. Interpersonal social skills (כישורים חברתיים בינאישיים). שמונה פריטים. שאלה לדוגמא: במהלך ויכוח עם אדם מוכר, הוא/היא מתחילה/לצעוק עליך וניראה שהוא/ היא אולי ירצו לריב איתך, מה תעשה?
- יג. Legal issues (עניינים משפטיים). שבעה פריטים. שאלה לדוגמא: כאשר המשטרה עוצרת אותך, מה הן זכויותיך?
- יד. Housing (דיור). חמישה פריטים. שאלה לדוגמא: מה פרוש חוזה לשכירת דירה לשבעה חודשים?

הערכת מוכנות לחיים עצמאיים (שיף ובנבנישתי, 2004)

עקב העובדה שהכלים שתוארו למעלה אינם מתאימים במתכונתם הנוכחית לצרכים בישראל, שיף ובנבנישתי (2003) פיתחו כלי להערכת מוכנות של צעירים. הכלי בתהליכי פיתוח ושינוי. במתכונתו הנוכחית הוא מתייחס לעשרה תחומים. בכל תחום נשאל הצעיר (או מטפל המכיר אותו) האם יש לצעיר יכולת לבצע פעולה מסוימת או להגיע ליעד כגון סיום לימודים. לגבי כל תחום התשובות הן על סולם – 1 = בטוח שכן עד 4 = בטוח שלא (ניתנת האפשרות לענות 'לא רלבנטי או לא יודע').

התחומים הם:

- א. **לימודים**. ארבעה פריטים. שאלה לדוגמא: האם היום יש לצעיר את היכולת לסיים 12 שנות לימוד?
- ב. **צבא / שירות לאומי**. ארבעה פריטים. שאלה לדוגמא: האם היום יש לצעיר את היכולת לעשות מאמץ להתגייס לצבא/ מקא"מ/שירות לאומי?
- ג. **עבודה**. שישה פריטים. שאלה לדוגמא: האם היום יש לצעיר את היכולת להשתלב בעבודה?

רמי בבנישתי, קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, האוניברסיטה העברית

- ד. **מיומנויות עבודה**. שישה פריטים. שאלה לדוגמא: האם היום יש לצעיר את היכולת לעבוד בצוות?
- ה. **ניהול משק בית**. חמישה פריטים. שאלה לדוגמא: האם היום יש לצעיר את היכולת לחפש דירה באופן יעיל?
- ו. **ניהול כספים**. חמישה פריטים. שאלה לדוגמא: האם היום יש לצעיר את היכולת לנהל חשבון בנק באופן עצמאי?
- ז. **שמירה על הבריאות**. ארבעה פריטים. שאלה לדוגמא: האם היום יש לצעיר את היכולת לשמור על נקיון אישי ובריאות השיניים?
- ח. **יחסים בינאישיים**. שמונה פריטים. שאלה לדוגמא: האם היום יש לצעיר את היכולת ליצור קשרים עם חברים שיתמכו בו?
- ט. **התנהגות נורמטיבית**. שמונה פריטים. שאלה לדוגמא: האם היום יש לצעיר את היכולת להימנע מהתנהגות אלימה?

מדיניות ותוכניות למען צעירים המסיימים שהותם בהשמה חוץ ביתית

לאור הקשיים בפניהם עומדים צעירים בתהליכי מעבר ממסגרות השמה לחיים עצמאיים, עולה השאלה באשר לגורמים האחראיים לסייע בידם. במדינות רבות יש הסכמה כי אחריות זו היא של שירותי המדינה, בעיקר בכל האמור לדאגה לצעירים שהוצאו מבית הוריהם ביוזמת המדינה ובילו את רוב חייהם מחוץ לחיק משפחתם (Bullock, Courtney, Parker, Sinclair, & Thoburn, 2006). אחריות זו כוללת פיתוח מדיניות ושירותים שנועדו לסייע לצעירים אלו בהכנה לקראת עזיבת מסגרות ההשמה כך שהם יהיו מצוידים במיומנויות מתאימות. כמו כן, עליהם לספק לצעירים תמיכה כלכלית וחברתית הנחוצה לאפשר מעבר מוצלח לחיים עצמאיים, וכן לתמוך בהם במהלך שנות הבגרות הראשונות (Child Welfare League of America, as cited in McMillen & Tucker, 1999; Biehal et al., 1994). לאור ממצאי המחקרים המדאיגים שהוצגו בנוגע ליכולתם של נערים אלו לקיים חיים עצמאיים ברמה הולמת, נראה כי דרושה התייחסות ברמת המדיניות על מנת להפחית את מימדיה של תופעה זו ולשפר את יכולתם של הנערים להגיע לעצמאות להם מצופים. כמו כן יש לבחון את האפקטיביות של המדיניות שכבר קיימת בתחום.

בעשורים האחרונים מדינות העולם המערבי זיהו את הקשיים והצרכים של צעירים לאחר השמה חוץ ביתית, והחלו לתכנן מדיניות ולפתח מגוון שירותים ותוכניות בכדי לטפל בקשיים אלו. בחלקים הבאים נציג סקירה של מדיניות ושירותים במספר מדינות.

ארה"ב

מדיניות ומימון

בארה"ב החלה חקיקה פדראלית בנושא הסיוע לצעירים בני 18 ומעלה בוגרי מסגרות השמה (aging out of care) כבר בשנת 1986. החקיקה, אשר חלה על כל אחת ממדינות ארה"ב, הגדירה תמיכה כלכלית ודאגה לצרכים של צעירים בוגרי מסגרות השמה מעל לגיל 18, במטרה להכניס לקראת חיים עצמאיים בקהילה. התכניות שעלו במסגרת החקיקה, פעלו במסגרת מערכת

הביטוח הלאומי הממלכתי. החוק מתייחס להכנה לקראת חיים עצמאיים וסיוע עם היציאה ממסגרת השמה על ידי בוגרים.

בהמשך, בשנת 1999 נחקק (Chafee Foster Care Independent Act 93.674), חוק הידוע בכינויו חוק צ'אפי לעצמאות, אשר החליף את החקיקה המוקדמת של שנות ה-80 והרחיבה באופן משמעותי (ראו למשל. החוק, הקרוי על שם חבר הסנאט ג'ון צ'אפי אשר יזם אותו, הגדיל משמעותית את המימון הממשלתי לטובת תמיכה בצעירים בוגרי מסגרות השמה מעל לגיל 18, ובנוסף את חובות המדינות כלפי צעירים אלו (ראו תיאור וניתוח אצל Collins, 2004).

כך למשל, החוק מגדיר כי על הממשלה לספק מימון של כ- 140 מיליון דולרים בשנה לטובת תמיכה בצעירים בוגרי מסגרות חוץ ביתיות. תקציב זה הינו תקציב הכולל את כל מדינות ארצות הברית. זאת, לעומת המימון הקודם שהיה 70 מיליון דולר לשנה. על כל מדינה המקבלת מימון לתכנית, חלה החובה להשלים כ- 20% מתקציבה לטובת סיוע לצעירים עד הגיעם לגיל 21, ובנוסף, היא רשאית לנצל עוד כ- 30% ממשאביה הנוספים (המתקבלים מהממשל הפדראלי) לטובת הפעלת תכניות הכנה לחיים עצמאיים לצעירים אלו. על מנת לקבל את התקציב, מחויבת כל מדינה לגבש תכנית לחמש השנים הקרובות, ולספק דו"ח שוטף ומתן פרטים מדויקים אודות אופן ניצול התקציב.

על התקציב השנתי להיות מנוצל לטובת השלמת לימודים, הכשרה מקצועית, הפניה לתעסוקה, העשרה באמצעות סדנאות בתחומי מניעת שימוש בסמים, יצירת קשרים בינאישיים, רפואה מונעת, דיור, הדרכה אישית או בקבוצה, ייעוץ פסיכולוגי ומתן מענה לצרכים ייחודיים אחרים הדרושים למען קידום הנערים והכנתם לקראת חיים עצמאיים ושילובם בקהילה. ובאופן מפורט יותר מחייב החוק:

- איתור צעירים בני 18 במסגרות השמה, מתן תמיכה להשלמת לימודי תיכון, הכשרה מקצועית, השמה בעבודה, הדרכה בניהול תקציב, מציאת דיור עצמאי, מימון סדנאות בנושא שימוש בסמים ומניעת הריון.
- עזרה לצעירים אלו מתחת לגיל 18 בהשלמת לימודי תיכון ובתעסוקה.
- עזרה לצעירים אשר נשארים בתכניות השמה עד גיל 18, הכנה לקראת לימודים אקדמאיים.
- בארה"ב ביטוח בריאות אינו חובה ואינו מכסה את כל האוכלוסייה. מחסור בביטוח זה הוא אחד המאפיינים הקשים של הדרה ושוליות בחברה האמריקאית. החוק נותן מקום לעזרה ותמיכה לצעירים בני 18-21 בשילובם בתכנית ביטוח בריאות ממלכתית (המיועדת לחסרי אמצעים עצמאיים).
- עזרה לצעירים בגיל 18-21 בתחום הדיור, השלמת השכלה, תעסוקה ותכנון חיים עצמאיים בקהילה.
- תמיכה ופטור משכר לימוד בתכניות להשלמת השכלה תיכונית וגבוהה.

בהמשך, נוספו שתי תכניות ממשלתיות נלוות לחוק, המגדירות תנאים ספציפיים לתמיכת המדינות בפתרונות דיור וברכישת השכלה גבוהה לבני 18-21.

נושא הדיור העצמאי מוגדר בצורה מורכבת אך גמישה. כל מדינה מפעילה את תכנית המימון לדיור על פי צרכי הצעירים בוגרי האומנה. מאפייני הצעירים וצרכיהם שונים במידה מסוימת בכל מדינה בתוך ארצות הברית (למשל, יש מדינות עם שיעור גבוה במיוחד של מהגרים בלתי חוקיים) ולכן חלוקת המשאבים והרכב סל התוכניות והמשאבים שונה בין המדינות.

בנוסף להתפתחויות מרכזיות אלו, המדינות מסייעות לנערים דרי-רחוב בגילאים 16-21

אשר סיימו את הזמן הקצוב ליהנות משירותי מערכת רווחת הילד, תחת החוק לנוער חסר-בית (Runaway and Homeless Youth Act, Public Law 106-71). על אף שתכנית זו אינה מיועדת ספציפית לאנשים צעירים שיצאו ממסגרת חוץ-ביתית, היא עשויה לסייע להם אם הם הופכים למחוסרי בית, כפי שקורה פעמים רבות לאנשים אלו.

המבנה הארגוני והאחריות לתוכניות השונות הנכללות בחוק שונה ממדינה למדינה. השירותים ניתנים בדרך כלל על ידי שורה של ארגונים פילנתרופיים ואחרים המקבלים אחריות על הגשת שירותים שונים לצעירים. מספקי השירות במסגרת תמיכה זו הם גופים מקצועיים הנעזרים בספרות מקצועית רבה הקיימת בנושא.

קיים מנגנון המפעיל פרויקט ומחקר מלווה לתכנית על מנת לבדוק את יעילותה ועד כמה היא משיגה את היעדים שהוצבו לה. מן הראוי להפנות את תשומת הלב לסעיפים בחוק המחייבים יצירת מערכת דיווחים ומחקר מלווה. המטרה היא כפולה: לתאר את השירותים הניתנים במסגרת החוק ואת היקף הנהנים משירותים אלו ולפתח מדדי תוצאות לשם הערכה עד כמה יש לשירותים אלו השפעה חיובית על חיי הצעירים. בניית מערכת הדיווח נועדה גם ליצור תשתית של מידע שתאפשר בהמשך להגדיר סטנדרטים, תפוקות צפויות וכדומה. ביולי 2006 פורסמה קריאה על ידי הממשל הפדראלי להתייעצות באשר לתכנים ולאמצעים (כגון מערכות מידע) הנדרשים כדי לעקוב אחר יישום התוכניות השונות והשפעתן על הצעירים. סביר שבצעד הבא תפורסמה הנחיות מחייבות באשר לדיווח סטנדרטי על המשתתפים בתוכניות השונות.

דיווחים מצביעים על כך שישנן בעיות רציניות בתיאום בין הסוכנויות והשירותים השונים האמורים לטפל בצעירים בוגרי ההשמה. מדיווח משנת 1999 עולה ש-37% מהצעירים הזכאים לשירותים ב-30 מדינות בארה"ב לא קיבלו את המגיע להם (DHHS, 1999). קשיים נצפו גם במערכות חוקים מקומיות המתנגשות לעתים במטרות של החוק הפדארלי, כגון, מגבלות המוטלות על ידי מספר מדינות על רישיון נהיגה לצעירים באומנה. ללא רישיון נהיגה מתקשים צעירים אלו להשתלב במסגרות עבודה והכשרה. דוגמה אחרת הם כללים המונעים בניית יחידות מגורים למספר רב של דיירים, מהסוג הנדרש על ידי תוכניות שונות המיועדות לצעירים בוגרי השמה. קושי אחר נוצר כשאין לצעירים העומדים בפני סיום ההשמה תוכנית מוסכמת באשר לעתידם. ללא תוכנית כזו קשה לתאם בין השירותים השונים המיועדים לתת מענה אינטגרטיבי לצרכים.

תוכניות לצעירים לאחר השמה חוץ ביתית

1. **תכנית תמיכה ברכישת השכלה גבוהה – ETV Educational and Training Voucher Program**:
:

התיקון לחוק מגדיר את אופן התמיכה בשכר לימוד לטובת לימודים אקדמיים, ומדגיש את הצורך לתת סיוע מוגבר לצעירים בוגרי השמה. התמיכה הכספית לצעיר העומד בתנאים, עומדת

על סכום מרבי של 5,000 דולר לשנה, והגיל המקסימאלי לקבלה הוא עשרים ושלוש. בנוסף, מגדיר החוק מימון להכשרה מקצועית בכל תחום לתקופה של שנה אחת, סיוע ברכישת ציוד וספרים ועוד. לתכנית נלוות גם הקניית כישורי חיים למעבר למגורים עצמאיים ופעילות בקהילה, הדרכה בניהול משק בית, תכנון תקציב וכן הדרכה בהתמודדות עם מצבי לחץ ועוד. ספקי השירות של התכנית הם גופים מקצועיים, ונלווה לה מנגנון מחקר וניטור על מנת לבדוק את יעילות ומידת השגת היעדים.

יש לציין כי בכל מדינה בארצות הברית תכנית ה-ETV מנוהלת על ידי גוף שונה המפעיל אותה. הגוף יכול להיות קרן ציבורית, מוסד להשכלה גבוהה או רשויות הסעד המכירות את הצעירים המועמדים לתכנית התמיכה. מדינות שונות פתחו תוכניות משלימות ומלוות שמטרתן לקדם את ההשכלה של בוגרי ההשמה. למשל, ב-16 מדינות בארצות הברית קיימת תכנית פטור משכר למוד במוסד להשכלה גבוהה (Tuition Waiver).

2. תכנית תמיכה למעבר לדיור עצמאי – Transitional Living Program - TLP

תכנית תמיכה פדראלית זו מהווה חוק נילווה לחוק צ'אפי משנת 1999 ונותנת מענה לסעיף החסר בחוק והוא תמיכה בתחום הדיור העצמאי והקצאת כספים להוצאות הכרוכות בכך. כל מדינה עושה שימוש שונה בכספי החוק המוענקים לצעירים הזכאים לתמיכה. יש גמישות רבה בדרכי ניצול המימון. המימון מיועד: לנוער שעזב מסגרת משפחה (ולא רק אומנה); לצעירים בני 18-21 שהם חסרי בית או נמלטו ממוסדות מוכרים; לצעירים בגילאי 18-21 בוגרי תכניות אומנה הזקוקים לדיור עצמאי עד 18 חודשים; בוגרי תכניות אומנה זכאים לתמיכה זו גם למטרות הקניית כישורי חיים ומעבר למגורים עצמאיים ופעילות בקהילה, הדרכה בניהול משק בית, תכנון תקציב וכן הדרכה בהתמודדות עם מצבי לחץ; לסדנאות הדרכה למניעת שימוש בסמים ועזרה נפשית; להשגחה רפואית קבועה וטיפול רפואי דחוף חינם.

להלן יוצגו דוגמאות של מספר מדינות בארה"ב שפיתחו שירותים עבור צעירים בוגרי השמה חוץ ביתית. מטרת הצגה זו אינה להקיף את כל השירותים הניתנים, אלא להצביע על דרכים שונות שבהם התמודדו מערכות רווחה עם המשימות והאתגרים הכרוכים בהכנה של צעירים בוגרי השמה חוץ ביתית לחיים עצמאיים ובתמיכה בהם בצעדיהם הראשונים לאחר עזיבת ההשמה.

ניו יורק

בשנת 2005 קיבלה מדינת ניו יורק סכום של כ-11.5 מיליון דולר עבור תכניות תמיכה בצעירים בוגרי השמה בגילאים 18-21. במהלך שנת 2004, הוקמו במדינת ניו-יורק למעלה מחמישים קבוצות עבודה במטרה לבדוק יעילותן של תכניות שונות, במטרה לענות על צרכיהם הייחודיים של צעירים בוגרי ההשמה. תהליך זה הביא לזיהוי מספר תוכניות מובטחות במיוחד.

הדרכה וליווי אישי

התכנית שהביאה לתוצאות החיוביות ביותר הייתה תכנית Supervised Independent Living Program. מדובר בתכנית הדרכה אישית לכל צעיר הכוללת ייעוץ פסיכולוגי, הפנייה להכשרה

רמי בנבנישתי, קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, האוניברסיטה העברית

מקצועית, הדרכה במציאת דיור עצמאי ועוד. התכנית נבנית מראש על ידי הצעיר והמדריכים שלו בתוכנית הנמשכת 12 עד 18 חודשים.

מטרות התוכנית הן: פיתוח יחסים בינאישיים חיוביים בין בוגרי האומנה וצעירים אחרים בקהילה; מעבר לחיי עצמאות; פיתוח יכולת הערכה ותכנון מטרות באופן עצמאי.

הכשרת מטפלים

מסקנה נוספת של קבוצות העבודה הייתה שיש צורך בפיתוח תכנית הכשרה ייחודית לעובדים המטפלים בצעירים בוגרי השמה. במדינה פותחו תכנית הכשרת מטפלים בעבודה עם צעירים בוגרי תכניות אומנה, והוקמו מרכזי לימוד והדרכה המקיימים סדנאות והשתלמויות בנושאים ייחודיים לצעירים עד גיל 21.

דיור

מדינת ניו יורק מציעה תוכנית ייחודית לצעירים בוגרי השמה בגילאי 18-21 הכוללת: מלגה לדמי שכירת דירה עד 300 דולר בחודש לתקופה מרבית של 3 שנים; דיור מסובסד עם מדריך-מלווה בדירה; השתתפות בדמי פיקדון לקראת השכרת דירה; דמי כלכלה לצעירים הלומדים במוסד להשכלה גבוהה; השתתפות כספית בריהוט דירה.

בריאות

תכנית ביטוח בריאות ממשלתית חנם – MEDICAID המוצעת לכל צעיר בוגר השמה עד גיל 21 ואף מעבר לגיל זה, אם עומד בתנאי זכאות מסוימים.

תכנית תמיכה בשכר למוד

במדינת ניו-יורק אין הקצבה ברורה מכספי חוק צ'אפי למטרות תמיכה בשכר לימוד. ישנן קרנות ומלגות לצעירים בוגרי תכניות אומנה (ואחרים).

אוקלהומה

(<http://www.nrcys.ou.edu/programs/okil.shtml>)

מרכזי ידע ומשאבים

מדינה זו פיתחה מרכזי ידע ומשאבים (resource centers) בנושא יישום החוקים לתמיכה במעבר לחיים עצמאיים והפעלתם היעילה. אוניברסיטת אוקלהומה אחראית על פיתוח מרכזים אלו והיא מציעה לצעירים, להורי האומנה ולעובדים הסוציאליים המטפלים בהם סיוע של מומחים משורה של תחומים. התוכנית מיועדת לצעירים בגילים 16-21 הנמצאים באומנה או סיימו את שהותם וטרם הגיעו לגיל 21. בין השירותים שמוענקים:

מפגשי הערכה והכנה עם צעירים: במסגרת מפגשים אלו, הנערכים בדרך כלל בקמפוס האוניברסיטאי, נעשית הערכה שיטתית של הכשרים והמיומנויות של הצעירים לחיים עצמאיים וניתנות הרצאות לצעיר ולמבוגר הנלווה אליו בכל האמור להכנה לחיים עצמאיים.

משאבים בנושאי השכלה: שירות זה מעריך את הצרכים והיכולות בתחום הלימודים ומסייע בהכנת תוכנית להמשך הלימודים.

רמי בנבנישתי, קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, האוניברסיטה העברית

סדנאות בנושא מיומנויות חיים: האוניברסיטה מארגנת סדנאות שבהם מתנסים הצעירים ברכישת מיומנויות מעשיות.

הנהגה צעירה (Youth Service Boards): אלו הן קבוצות של צעירים מאומנה שביחד עם מבוגרים עוסקים בקידום מצבם של הצעירים בוגרי האומנה בחברה, דרך סינגור קהילתי, סיוע בקבלת החלטות בנושאי מדיניות וכדומה.

ועד מיעוץ של מבוגרים (Adult Advisory Board): ועד זה כולל אנשי מקצוע, משפחות אומנה, נציגי העמותות המגישות שירותים ונציגי שירותים אחרים בקהילה. אלו הם ועדים אזוריים המאפשרים למידה הדדית וחיזוק הקשרים בין העוסקים במתבגרים באומנה ובצעירים המסיימים את שהותם.

כמו כן, יש תוכניות נוספות, שהן באחריות המדינה:

תכניות תמיכה בשכר לימוד

במדינה קיימות מספר תכניות פטור משכר לימוד והן מיועדות לסטודנטים בתכניות לימודים לקראת תואר "בוגר" באוניברסיטה במדינה ולסטודנטים לקראת לימודי מקצוע בתחום תעסוקה-טכני. התמיכה ניתנת עד לקבלת התואר, קבלת תעודת ההתמחות או עד גיל 26.

תכנית תמיכה לדיור עצמאי

במדינה קיימת תכנית תמיכה לדיור עבור צעירים מעל גיל 18 לתקופה מקסימאלית של 6 חודשים: והיא כוללת פיקדון לשכירת דירה, דמי שכירות, תשלומים עבור חשבונות חשמל, גז, מים, כלכלה ותמיכה נוספת עבור ילדים קטנים (ללא הגדרת גילם).

Yes I can – תוכנית

זהו ארגון קהילתי הקיים במספר מדינות בארצות הברית, שתפקידו לגשר בין צעירים משכבות חברתיות שונות. הארגון הוקם על ידי מתנדבים במטרה להכליל צעירים עם מוגבלויות פיזיות בפעילות עם נוער ללא הגבלה פיזית. במדינת אוקלהומה, ארגון זה מעודד גם שיתוף צעירים בוגרי תכניות אומנה על מנת ליצור קשרים בינם לבין עצמם וגם בינם לבין צעירים אחרים החיים באותה קהילה. ארגון זה מציע סדנאות הדרכה בנושאים שונים, תמיכה כלכלית ושירותים של ניהול מקרה (case management).

משאבים, מידע ותמיכה נוספים

לצעירים מוצעים משאבים שונים שמטרתם לתת בידיהם מידע חיוני, גישה למקורות מידע, ותמיכה בתהליכי המעבר לחיים עצמאיים. בין היתר, ניתן להם **יומן אישי** שנועד לסייע להם לזהות את הצרכים שלהם והאתגרים שעמם עליהם להתמודד, עצות ומידע על מקורות ומשאבים בקהילה היכולים לסייע בידיהם, מספר טלפון לפנייה בכל שעה משעות היום, ארגונים המוכנים לסייע לצעירים במצבם, ומשאבים דומים.

טקסט

רמי בנבנישתי, קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, האוניברסיטה העברית

בטקסט קיימת החובה לקיים הערכת מיומנויות לחיים עצמאיים (Independent Living Skills Assessment) לכל צעיר בהגיעו לגיל 16. מוצעות מספר תוכניות:

תוכנית הדרכה להקניית מיומנויות חיים

תוכנית זו ניתנת בדרך כלל על ידי ארגונים או אנשי מקצוע שקיבלו אישור מהמדינה לתת שירות זה. התוכנית כוללת התייחסות להיבטים הבאים: כישורים בינאישיים; מיומנויות תעסוקה/מקצוע; מגורים ותחבורה (הכוונה היא בעיקר לנושאי רכישה של רכב אישי ואחזקתו); שמירה על הבריאות; תכנון העתיד; מיומנויות ניהול כספי.

שירותים תומכים

המדינה מציעה שורה של שירותים תומכים. ביניהם: סיוע בלימודים, הערכת מיומנויות ויעוץ בתחום התעסוקה, שיעורי נהיגה, 'קו חם' להתייעצות במקרי חירום וקישור עם חונכים מתנדבים מהקהילה.

תמיכה כספית

לצעירים המשתתפים בתוכניות ההכנה ניתן סכום של כאלף דולר לתמיכה בהוצאות היציאה לחיים עצמאיים, וסכום של עד \$500 לחודש לשישה חודשים לסיוע בשכירת דירה. כמו כן, ישנן הטבות להמשך לימודים ולהכשרה מקצועית.

ביטוח בריאות

הצעירים העומדים בתנאים גם מקבלים ביטוח בריאות ממשלתי חינם (Medicaid).

דיור זמני

במדינת טקסס יש 13 מרכזים המשמשים מקום מגורים זמני לצעירים בגילאי 16-21 ללא מסגרת מגורים מסודרת. האפשרות לגור במרכז היא עד 18 חודשים בלבד. מטרת המרכזים היא מתן מקום מגורים זמני לפני היציאה לדיור עצמאי.

השתתפות במחנות ובכנסים

לצעירים מוצעות אפשרויות להשתתפות במחנות חווייתיים (הנמשכים כשבוע) שבהם הם מעורבים בפעילויות כמו טיפוס על חבלים, מסעות הישרדות, שחייה, אומנות וכתביה יצירתית, ומפגשים קבוצתיים. כמו כן, מתקיים כנס שנתי המתקיים במשך שלושה ימים באחת האוניברסיטאות ובו מועברות סדנאות ומתקיימים דיונים על נושאים המשותפים לצעירים המשתתפים. שתי אוניברסיטאות מציעות 'סוף שבוע בקמפוס' ובמהלכו מקבלים הצעירים המעוניינים מידע על אפשרויות הלימוד באוניברסיטה. גם בטקסט יש תוכניות למנהיגות צעירה.

קליפורניה

במדינה זו יש תוכניות הדומות למדינות אחרות, הכוללות הדרכה והכשרה במיומנויות לחיים עצמאיים, תמיכה בלימודים (כולל סיוע בשכר לימוד ובציוד לימודי) והכנה לעבודה וכדומה. אחת

רמי בנבנישתי, קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, האוניברסיטה העברית

התוכניות המעניינות המתקיימות בחלק מהמחוזות בקליפורניה היא תוכנית לתמיכה בצעירים בתחום הדיור.

THPP - Transitional Housing Placement Program

תוכנית זו מיועדת לצעירים הנזקקים למקום מגורים זמני עד להשתלבותם בחיים עצמאיים בקהילה (במסגרת של שכירת דיור באופן עצמאי, עם שותפים או במסגרות דיור המיועדות למספר צעירים). קבלת הדיור היא חלק מתוכנית מוסכמת לגבי הצעיר והיא מגובה על ידי תמיכה כספית, ייעוץ, ביקורים במקום המגורים וסיוע בחינוך ובהכשרה מקצועית.

Casey Foundation

ארגון פילנתרופי חשוב זה מציע שורה של אמצעים והתערבויות המיועדים לסייע לילדים ובני נוער השוהים באומנה, ובכללם למתבגרים באומנה העומדים לסיים את שהותם במסגרת חוץ ביתית ולצאת לחיים עצמאיים. בזכות פעילותו הרבה בתחום זה אנו מציגים את עבודתו בפירוט. הגישה ההוליסטית העומדת בבסיס הפעילות בתחום זה משלבת מספר תחומים: תמיכה ביצירת זהות אישית ותרבותית; קשרים בקהילה וביחסים בינאישיים; בריאות פיזית ונפשית; מיזמוניות חיים; השכלה; תעסוקה; דיור. לכל אחד מתחומים אלו יש יחסי גומלין עם כל השאר.

נסקור בקצרה את האמצעים העומדים לרשות הציבור, הצעירים והפועלים למענם בעזרת אתר האינטרנט של הארגון - <http://www.casey.org/OurWork/Transition>.

העמדת ידע מקצועי לרשות מטפלים - הארגון מתמצת עבור האחראים על הצעירים בהשמה מידע על הצרכים של צעירים אלו במספר תחומי חיים ועל האפשרויות והשירותים העומדים לרשותם. לדוגמה, בסדרה הנקראת 'It's my life' מוצעות המלצות והנחיות בתחומים של דיור, תעסוקה והשכלה. בפרויקט אחר הארגון מעמיד לרשות המטפלים משאבים לשם התמודדות עם סוגיות של פיתוח זהות משפחתית ואתנית של צעירים בהשמה, כתשתית להמשך חייהם הבוגרים.

שותפות בפיתוח פרויקטים התערבותיים, בעיקר ניסיוניים - הארגון שותף למספר התערבויות ניסיוניות בתחומים הקשורים ליציאה לחיים עצמאיים. למשל, תוכנית ניסיונית בתחום של שיפור סיכויי התעסוקה של צעירים לאחר עזיבת האומנה.

פיתוח ידע התערבותי על סמך מחקרים ולמידת עמיתים - הארגון יוזם מחקרים רלבנטיים לפיתוח הידע בתחום. למשל, מחקר רחב היקף על בוגרי אומנה. כמו כן, מקדם תהליך של 'Breakthrough Series Collaborative' המיועד לקדם שיתוף פעולה של אנשי מקצוע, חוקרים, לקוחות (הצעירים עצמם) ומעצבי מדיניות בפתרון בעיות מרכזיות בתחומי הפעולה של השירותים לרווחת הילד.

רמי בנבנישתי, קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, האוניברסיטה העברית

פיתוח כלי הערכה לחיים עצמאיים והעמדתם לרשות הלקוחות והסוכנויות המטפלות – הארגון
פיתח סדרה של כלים שנועדו לסייע בהערכת כישורי חיים עצמאיים של צעירים בהשמה. בין היתר
הכלי מעריך מיומנויות חיים בתחומים של טיפול בכסף, מיומנויות למידה ועבודה, ומוכנות
לחיפוש עבודה ודיוור. הכלי עומד לרשות הציבור באתר של הארגון:
(<http://www.casey.org/Resources/Tools/CaseyLifeSkills.htm>).

בדומה, מוצג כלי לבדיקת הזכאות לשירותים הניתנים בחוק של צ'אפי:
(<http://www.casey.org/Resources/Tools/ChafeeAssessment.htm>)

כנסים ומפגשים עבור צעירים באומנה ובעניינם – הארגון מקיים מספר אירועים שמטרתם
להפגיש בני נוער באומנה ולאחר עזיבתם את המסגרת. המטרה היא לחזק את רשת הקשרים
החברתיים של צעירים אלו ולקדם את תחושת השייכות שלהם. כמו כן, משמשים כנסים אלו
כאמצעי להביא את עניינם בפני הציבור.

שתדלנות וסינגור – על בסיס כל הפעילויות של הארגון בתחום זה, הוא מקיים שורה של פעילויות
שנועדו לקדם את הזכויות והשירותים המיועדים לצעירים באומנה ועם עזיבתם. פעילות זו כוללת
קשרים עם מקבלי החלטות בכל הרמות. בשנים האחרונות יוזם הארגון את ה- Opportunity
Passport (דרכון להזדמנות):

(<http://www.jimcaseyyouth.org/opportunitypassport.htm#three>).

התוכנית מיועדת לצעירים בגילים 14-23 ולה שלושה מרכיבים: פתיחת חשבון עו"ש בבנק עבור
הצעיר לשם כיסוי הוצאות יום יומיות; פתיחת חשבון חסכון 'משווה' (matched) שבו נחסך כסף
עבור הוצאות ארוכות טווח יותר כמו שכר לימוד, פיקדון לשכירת דירה וכד'. לחסכון זה מוכנס
כסף על ידי הסוכנות בגובה השווה לפיקדונות הנעשים על ידי הצעיר (עד סכום מסוים). השימוש
בחסכון זה הוא לצרכים מוגדרים והוצאת כספים ממנו נעשית בתנאים מבוקרים; פתיחת דלתות
בקהילה- שורה של פתרונות מקומיים הניתנים לצעירים בשיתוף עם הקהילה, כגון שכר לימוד
למוסדות השכלה, הזדמנויות להכשרה מקצועית.
הארגון מספק הדרכה והכשרה לגורמים בקהילות שונות המעוניינים לאמץ את התוכנית.

בריטניה וסקוטלנד

מדיניות ומימון

גם בבריטניה חובת ואחריות המדינה כלפי אותם צעירים העוזבים את הטיפול החוץ-
ביתי (care leavers) מעוגנות בחוק. זאת במסגרת The Children Act אשר החל להיות מיושם
באוקטובר 1991, בעקבות פעילות פוליטית ענפה בתגובה ללקחים של אנשי מקצוע ולמחקרים
שהצביעו על מצוקתם של אותם צעירים. באופן כללי, החוק מחזק את האחריות והחובות של
הרשויות המקומיות להכין אנשים צעירים לעזיבת הטיפול החוץ-ביתי ולסייע להם לאחר העזיבה.
ממסגרת החוק עולים חמישה תחומי אחריות עיקריים:
(<http://www.everychildmatters.gov.uk/socialcare/lookedafterchildren/leavingcare>):

1. הכנה - להכין את הנערים להתמודדות ולהסתגלות עם חיים בוגרים.

2. תמיכה וייעוץ לאחר העזיבה – החובה לייעץ ולתמוך בנערים עד גיל 21, במידה והיו בטיפול חוץ-ביתי בגיל 16.
3. סיוע כלכלי לאחר העזיבה – הסמכות, ולא החובה, לספק סיוע בעין או בכסף למי שמתאים לקריטריונים של זכאות לייעוץ ולתמיכה. הסמכות היא להעניק סיוע הקשור לחינוך העתידי של הצעיר, תעסוקה או השכלה. מענקים אלו עשויים להמשיך מעבר לגיל 21 על מנת לאפשר לצעיר לסיים מהלך או מסלול שהתחיל בתחומים אלו.
4. מקום מגורים לאחר העזיבה – על הרשות המקומית חלה החובה לספק מקום מגורים לכל נער במצוקה בגיל 16 או 17, שנראה כי רווחתו תיפגע במידה רצינית ללא מקום מגורים.
5. ייצוג וקובלנות – על הרשויות המקומיות להסדיר פרוצדורות מסוימות על מנת לאפשר לצעירים בגילאי 18-21 להגיש תלונה במידה והם חושבים שלא הוכנו מספיק ליציאה, או לחילופין, שקיבלו סיוע שאינו מספק לאחר יציאתם מהטיפול.

כך, החוק בבריטניה מחזק את תחומי האחריות של הרשויות המקומיות והשירותים החברתיים שלהן לדאוג לאנשים צעירים בטיפול או שעזבו את הטיפול (Biehal et al., 1994). כמו כן, כוללת המדיניות כללים באשר לשיתוף פעולה בין רשויות מקומיות שונות האחראיות לאותם צעירים

http://www.everychildmatters.gov.uk/_files/National%20Protocol%20Final%20Revision.doc. יש לציין שבבריטניה, בצורה מובהקת יותר מאשר בארה"ב, שמה המדיניות דגש נרחב על שיתוף הצעיר והתחשבות בדעותיו, בעת גיבוש התכנית האישית שלו (participation).

סטיין (Stein, 1997) מציין כי בבריטניה החלו מתפתחות תכניות לעוזבי השמה חוץ ביתית החל משנות ה-80, אם כי יוזמות ותכניות אחדות החלו עוד קודם לכן. בתקופה זו החלו מתפרסמים מחקרים אשר דיווחו על המצוקות הקשות של אותם הנערים עוזבי השמה החוץ ביתית, והביאו לפעילות פוליטית ענפה אשר דרשה רפורמות משמעותיות בתחום. משמעותית ביותר הייתה השפעתו של דו"ח ממשלתי משנת 1984, אשר הציג תמונה עגומה ביותר בנוגע למצבם של צעירים אלו בהמשך חייהם (Mendes & Moslehuddin, 2004).

The Children Act 2000 הרחיב את החקיקה המוקדמת של The Children Act 1989. חוק זה משנת 2000, העלה את הגיל המקסימאלי של שהות במסגרות השמה מגיל 16 ל-18, והגדיר חובות נרחבות יותר של הרשויות המקומיות כלפי צעירים יוצאי השמה בני 18-21. הדגש הוא על הכנת הצעיר ליציאה, הגברת תהליכים של הערכה/אבחנה, הכנת תוכנית אישית וליווי, כמו גם הגברת התמיכה בדיור, השכלה וכלכלה.

כך, למשל, קיימת החובה לדאוג למגורים לצעיר עד גיל 21 או עד לגיל 24 במקרה שהוא סטודנט; קיימת החובה לספק תמיכה כלכלית במזומן לבני 16, 17 ועד לגיל 21 במקרה שאינם עובדים; ניתן סיוע כלכלי לסטודנטים עד גיל 24; החובה היא לספק לצעיר יועץ אישי לקראת העזיבה עד לגיל 21.

היועץ מחויב לבנות יחד עם הצעיר תכנית עזיבה מפורטת עוד בזמן שהותו במסגרת ההשמה והכנתה צריכה להסתיים כשלושה חודשים בטרם הגיעו לגיל 16. התכנית מנוסחת כחווה

חתום בינו לבין הרשות המקומית האחראית עליו, ובנוסף חתומות עליה הסוכנויות הנוספות המעורבות במימוש התכנית. אחת לשישה חדשים, קיימת חובה ליועץ ולצעיר לעיין בתכנית ולבדוק האם ממומשות המטרות שהוצבו בה, וכן לערוך בה שינויים בהתאם לצרכים חדשים המתעוררים. על תכנית העזיבה האישית לכלול את התחומים הבאים: בריאות והתפתחות אישית; יחסים חברתיים ומשפחתיים; חינוך, תעסוקה והכשרה מעשית; דיור; סיוע כספי ומיומנויות נדרשות לחיים עצמאיים. בנוסף, על היועץ מוטלת מלאכת התיאום בין השירותים הדרושים על מנת לספק את צרכי הצעיר (Mendes & Moslehuddin, 2004).

גם בסקוטלנד נראה כי המגמה דומה. צוותים מומחים לנושא מצויים ברמת המועצה המקומית והכלל ארצית. חוק משנת 1995, מטיל חובה חוקית על הרשויות המקומיות לספק את צרכי הצעירים; בהמשך Care (Scotland) Act 2001 ממשיך ומרחיב את הסמכויות והחובות של הרשויות המקומיות לדאוג לצעירים, באופן דומה ביותר במאפייניו לחוק הבריטי. הרעיון הכללי העומד בבסיס המדיניות, הוא שלרשויות המקומיות ישנה אחריות הורית כלפי הצעירים חסרי העורף המשפחתי וכנובע מכך עליהם להמשיך ולדאוג לצרכיהם גם אחרי כניסתם לבגרות בנושאי: סגנון חיים, חיי משפחה וחברים, בריאות ורווחה, לימודים ועבודה, מגורים, תמיכה כלכלית ומיצוי זכויות. המדיניות הסקוטית מדגישה את חשיבות שיתוף הפעולה בין הסוכנויות השונות, בפיתוח תכניות על בסיס אינטר-דיסציפלינארי לקידום הנערים. (<http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/47171/0023765.pdf>).

סטיין (2004) מנתח את השינויים באנגליה ומצביע על כך שבשנות החמישים והשישים באנגליה הייתה התייחסות מיוחדת לצעירים העוזבים את מסגרות ההשמה החוץ ביתיות, שזכו לטיפול ממוקד. אולם, לאחר שינויים שחלו במערכת האנגלית לכיוון של גישה גנרית, נעלמה כמעט ההתייחסות הדיפרנציאלית לצעירים אלו. רק בעקבות פעילות סגור ושתדלנות עלתה המודעות למצבם של צעירים אלו מאמצע שנות השמונים, וחלו שינויים משמעותיים בשירותים הממוקדים בהם. השינוי המבני בא לידי ביטוי בחוק משנת 1989 המכיל שירותים מיוחדים לצעירים אלו.

סטיין (2004) מצביע על הסכנה, כי הפיתוח של תוכניות מיוחדות עבור צעירים לקראת היציאה, עלול לפגוע בדגש הניתן על טיב הטיפול במסגרות ההשמה עצמן. ההישענות על שירותים מיוחדים עלול לגרום לכך שתיווצר מסגרת השמה חדשה דה-פקטו עבור כל מי שהגיע לגיל 16. הוא ממליץ שהתפקיד של השירותים המתמחים יהיה לתמוך במקומות ההשמה ולעבוד אתם ולא לקחת מהם את תפקידם. גם מחקרם של ולדינגר ופורמן (Waldinger & Furman, 1994) על שירותים לתמיכה ביציאה לעצמאות בקליפורניה תומך בהמלצה לשלב את ההכנה ליציאה לחיים עצמאיים עם כלל הדאגה למרכיבים האחרים בחיי הצעיר, כולל יחסיו עם הורי האומנה והיבטים אחרים של חייו.

דוגמאות ליישום החוק בבריטניה

יש לציין שהחוק מיושם על ידי רשויות מקומיות. לכן, יש הבדלים מסוימים בין רשויות מקומיות שונות, שכולן פועלות לפי החוק הממלכתי. ברשויות אלו נקבעו צוותים ייעודיים העובדים מול שתי קבוצות: הצעירים עצמם והגורמים האחרים המטפלים בצעירים והזקוקים ליעוץ ולהדרכה.

באופן כללי ניתן לזהות שלושה מרכיבים מרכזיים בפעולתם: תמיכה כלכלית, דיור וליווי אישי- (CRM) Consultation, Review & Monitoring. הליווי האישי משלב בתוכו בניית תוכנית אישית (Pathway Plan), ייעוץ ומעקב וניטור תקופתי אחר ההתקדמות בהשגת המטרות של התוכנית. ה-CRM מושפע מאוד מרעיונות של השתתפות ושיתוף צעירים, בין היתר על ידי שילובם של בוגרי השמה במתן ייעוץ ותמיכה לעמיתיהם. למשל, בוגרי השמה יכולים ללמוד לתת הרצאות לעמיתיהם על בעיות בתחום ההתנהגות המינית, ולקבל תעודה בסיום הכשרתם כעמיתים מנחים (peer counselors).

תמיכה כלכלית

המחלקות לשירותים חברתיים ובריאותיים ברשות המקומית, מחויבות לשלם לבני 16 ו-17 אשר אינם עובדים, קצבה חודשית וכן סיוע כספי נוסף לסיפוק צרכי הצעיר. גובה הקצבה נקבע עוד בשלב גיבוש התכנית של הצעיר, ואינו עולה על 45 פאונד בשבוע. כמו כן, על המחלקות לספק שירותי דיור לצעיר, והן מסייעות בתשלום שכר הדירה על ידי תשלום ישיר לספק הדיור. במקרה שהצעיר עובד, יופרש לעיתים סכום מסוים ממשכורתו לטובת הסדר הדיור. במקרה שהצעיר מעל גיל 18 ואינו עובד: הוא אינו זכאי להמשך תשלום הקצבה, ורשאי לפנות לקבלת קצבאות נוספות מהמדינה, וכן לשירותים נוספים כמו דיור.

סטודנטים: המחלקות מממנות לסטודנטים את שכר הלימוד, וכן קצבה חודשית שלא עולה על 43 פאונד בשבוע. כמו כן, הסטודנטים מקבלים סכום כסף לרכישת ספרי לימוד וציוד נדרש, הובלה בחינם של הציוד למעונות האוניברסיטה, וכמובן הסדר דיור. סטודנטים אלו פטורים מכל מיסים למועצה המקומית. לסטודנטים ניתנים מענקים חד פעמיים לטובת ביגוד, חופשות לשם ביקור המשפחה. בנוסף, לכל סטודנט משולם סכום לחופשה, וכן מענק חד פעמי לרכישת ריהוט בעת מעבר לדירה עצמאית, בסכום שאינו עולה על 950 פאונד (נכון לשנת 2003).

<http://www.warwickshire.gov.uk>

דיור

פירוט בנושא זה ניתן למצוא אצל ברווד (Broad, 1998). במאמר זה ניתנים לדוגמה פתרונות שפותחו על ידי אחת הרשויות המקומיות- ברמינגהם. פתרונות אלו הם מגוונים ועשירים. לרשות הצעיר העוזב את שירותי ההשמה עומד מגוון אפשרויות דיור, שנקבע כבר בשלב התכנון בהתאם לרצונו, ליכולותיו ולצרכיו. חלק מהפתרונות מיועד לצעירים המסוגלים לגור באופן עצמאי בקהילה ואינם נזקקים לתמיכה וליווי (למרות שתמיד יש יתרון באפשרות לקבל מידע ועצה מאנשים המתמחים בתחום), וחלק אחר מהפתרונות מיועד למי שיכולים לגור באופן עצמאי אך נזקקים לתמיכה וליווי צמודים יותר. בין התכניות ניתן למצוא:

דירות מעבר לבני 16+: דירות מאובזרות ומצוידות המלוות בסיוע צוות מקצועי מומחה לנושא, הפועל באופן חלקי. מכאן, שהדירות מתאימות לצעירים בעלי רמה גבוהה יחסית של מיומנויות הנדרשות לחיים עצמאיים. בטרם הכניסה לדירה ועוד בשלב היותו בהשמה, עובר הצעיר תקופת ניסיון בת 4 שבועות בדירה, שלאחריה הוא חוזר למקום מגוריו הקודם. במהלך תקופת הניסיון, הצוות המקצועי מעריך את יכולותיו ומידת מוכנותו של הנער למגורי קבע בדירה כזו. אם נמצא

רמי בנבנישתי, קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, האוניברסיטה העברית

מתאים, נרשם הנער לרשימת המתנה למגורי קבע. במהלך שהותם מקבלים הצעירים דמי כיס, ונדרשים לבצע את המשימות השוטפות של אחזקת הבית (תשלומי חשבונות, ניקיון, בישול, כביסה) באופן עצמאי.

הוסטלים: מיועדים לצעירים בני 16-25 שאינם מוכנים עדיין למגורים עצמאיים. בהוסטלים נמצא צוות מקצועי 24 שעות ביממה העומד לרשות הצעירים בסיוע מעשי ורגשי. לכל צעיר חדר משלו, והוא חולק את שאר האמצעים עם שאר דיירי הבית. הוסטלים אלו מקבלים 'תו תקן' ואישור לקבל השמות מהשירותים החברתיים, לאחר שהמקום נבדק ונמצא בפיקוח. בנוסף, קיימים הוסטלים על בסיס חרום המיועדים ללינות של ימים בודדים בלבד, במקרי מצוקה.

הדוור הנתמך – פתרון מגורים במסגרת של משפחה בקהילה לתקופה של עד שנתיים. מגורים בבית משפחה אשר הביעה את נכונותה ונמצאה מתאימה, לספק תמיכה ומגורים לצעיר בבית המשפחה. משפחה זו מקבלת הדרכה וליווי מהצוות האחראי לסוג פתרון זה. לכל צעיר חדר משלו בבית המשפחה, והוא מקבל מהמשפחה תמיכה כלכלית, אוכל, שירותי כביסה ועוד. הייחוד של תכניות אלו, הוא שמעבר לסיפוק הצרכים החומריים, הן מעניקות לצעיר תחושה ביתית ובטוחה של משפחתיות. גם תכניות אלו מיועדות לאלו הצעירים בעלי מידה נמוכה יחסית של עצמאות.

מבואה (Foyer) – תכנית דיור (לרוב בהוסטלים) אשר ייחודה שילוב תעסוקתי או הכשרתי של הצעירים בקהילה, כחלק אינטגרלי לתכנית הדיור. אותן תכניות מקושרות למעסיקים בקהילה, ומשלבות את הצעיר במסגרות הכשרה או תעסוקה. צעירים שאינם עובדים או לומדים צריכים להסכים להיות מעורבים בתוכנית הכשרה בתוך ההוסטל.

שירות תמיכה מוגברת במעבר לעצמאות, מדובר בצוות שמטרתו לתמוך בצורות שונות בצעירים שכבר גרים באופן עצמאי בקהילה והנזקקים לתמיכה מוגברת. כחלק מהשירות ניתנים שיעורי בישול, תכניות לניהול תקציב אישי, להתפתחות אישית וכן להתנהלות מאורגנת בבית. הצוות גם עשוי לסייע באמצעים כמו הסעה לקניות גדולות. כמו כן, מוצעות סדנאות לאוכלוסיות של צעירים נזקקים עוד בשלב היותם במסגרות ההשמה.

http://www.birmingham.gov.uk/GenerateContent?CONTENT_ITEM_ID=6796&CONTENT_ITEM_TYPE=0&MENU_ID=1003

תעסוקה

דוגמא לשירותים הניתנים בלונדון, שם שיעורי האבטלה בקרב עוזבי ההשמה גבוהים ביותר, היא הסיוע הנרחב שמספקת הרשות המקומית בנוגע להשתלבות בתעסוקה. כך למשל עוזרים השירותים בתחום זה במציאת עבודה, כתיבת קורות חיים, קורסי הכשרה במחשבים, הכשרות מקצועיות, ייעוץ עסקי וכן נגישות לעזרה מנהלית (Pinkerton, 2002).

בנוסף לשירותים הניתנים גם בבריטניה, קיימים בסקוטלנד שירותים ייחודיים ליוצאי השמה הכוללים לדוגמה מרכזי ייעוץ, עובד מלווה לצעירים הסובלים מהפרעות נפשיות וכן מוקד טלפוני הפועל 24 שעות ביממה לאיתור צעירים במצוקה (Pinkerton, 2002).

מחקר הערכה שנערך בסקוטלנד, מצא כי בכ- 77% מהרשויות המקומיות אמנם קיימות תכניות הכנה ותמיכה לצעירים בוגרי השמה, אולם רק כ- 39% מהצעירים מהמדגם אמנם מקבלים שירותים אלו. כ-40% מהצעירים אף לא זכו לעבור את התהליך הפורמאלי של הכנה לקראת עזיבה. כמו כן, נמצאה שונות רבה בין התכניות שמספקות רשויות שונות בסקוטלנד. בעוד כי רשויות רבות נעדרות מדיניות מסודרת ומתואמת, אחרות שוקדות על ייעול והרחבה של השירותים הקיימים. כמו כן, נמצא כי אין בידי רשויות רבות תהליך איסוף מידע מובנה או מערכת ניטור והערכה אודות השירותים הקיימים ומספר הצעירים הזוכים להם. עם זאת, נקודה חיובית שנמצאה הייתה ההתחשבות הרבה של הרשויות בדעתם של הצעירים. כמו כן, רוב הרשויות מספקות מגוון רחב והולם של הסדרי מגורים לצעירים (Dixon & Stein, 2005).

קנדה

בקנדה, המבנה הפדראלי של המדינה יוצר מדיניות אזורית נפרדת לכל אזור. קיימת הבנה שהמדיניות הקיימת אינה מספקת את צרכי הצעירים יוצאי השמה. בהתאם לכך, עוסקים בשנים האחרונות בגיבוש הצעות לשיפור המדיניות והחקיקה בנושא.

בקנדה קיימים מספר פרויקטים הבאים לעזרתם של צעירים יוצאי השמה בנושא השכלה. ביניהם:

פרויקט שנת מעבר באוניברסיטת טורונטו

המסייע לצעירים רבים אשר אינם עומדים בדרישות הקבלה לאוניברסיטה. הפרויקט מציע לצעירים אלו לימודים של שנה באוניברסיטה (מכינה), בה יוכלו לפתח מיומנויות לימודיות אשר יסייעו להם להתקבל ללימודים גבוהים בהמשך.

Alberta's Advancing Futures Bursary

הוא פרויקט נוסף לתלמידים יוצאי השמה בני 16-22, המספק להם הוראה, ספרים וציוד, הוצאות מחייה ולימודים לאלו העומדים בדרישות הקבלה לאוניברסיטה. הפרויקט מעודד את הצעירים לקבלת סיוע מצוות המספק תמיכה וסיוע, ובנוסף, נדרשים הצעירים לקחת חלק בפיתוח העיתידי של התכנית.

אוסטרליה

באוסטרליה החל העיסוק בנושא רק ב-1989, גם שם בעקבות מחקרים ולחצים פוליטיים מצד ארגונים וסוכנויות להגנת הילד. באופן ספציפי, ממצאים שהוגשו לוועדה לצעירים מחוסרי בית (National Inquiry into Homeless Children) הראו שחלק ניכר ממחוסרי הבית היו בוגרי השמות (London & Halfpenny, 2006). בניגוד לבריטניה, שם קיימת אחידות בחוק המחייבת את כל הרשויות האזוריות במדינה, באוסטרליה המודל הפדראלי מכתוב כי לכל מדינה ואזור טריטוריאלי חקיקה, מדיניות ושירותים נפרדים בנוגע לשלום הילד, ואין סטנדרטים אחידים בנושא. ואמנם, New south Wales היא המדינה היחידה באוסטרליה אשר חוקקה חוק מסודר

בנוגע לצעירים העוזבים השמה חוץ ביתית. שם, הוקם מרכז סיוע לצעירים אלו בני גיל 15-25, המסייע במציאת פתרונות דיור ומספק עזרה כלכלית. כך למשל, יוצאי ההשמה רשאים לקבל סכום של כ-1400 דולר אוסטרלים לטובת רכישת אביזרים למעונם החדש. בנוסף, סיוע מיוחד ניתן לצעירים אשר עברו חוויות שליליות וקשות במסגרות ההשמה.

תכניות שונות קיימות גם באזורים אחרים באוסטרליה, אך הן סלקטיביות ואינן מעוגנות בחקיקה, ומבוססות ברובן על שיקול דעת של נותני השירות (Mendes & Moslehuddin, 2004). כך, בהעדר מסגרת חקיקה אחידה, מחקרים מגלים כי צעירים רבים באוסטרליה עוזבים את מסגרות ההשמה בעודם בני 15, 16, כשהם אינם מוכנים דיים לחיים עצמאיים (Pinkerton, 2002). כמו כן, ישנם דיווחים רבים על חלוקה שרירותית של שירותים גם כשהם קיימים ומיועדים לסייע לצעירים בוגרי ההשמה (London & Halfpenny, 2006).

קלייר (Clare, 2006) מתאר שני פרויקטים מרכזיים שפותחו עבור צעירים היוצאים

מהשמה:

סדנאות להקניית מיומנויות חיים

סדנאות אלו פותחו על בסיס הספרות המקצועית והתייעצות עם צעירים בהשמה ולאחריה. מוצעות שבע סדנאות (כל אחת בת שתיים). בסדנאות אלו מופיעים 'מומחים' המציגים נושאים שונים (ענייני חוק, משפט וזכויות, דיור, תעסוקה, טיפול בכספים וכדומה). הדגש הוא על יצירת תחושה של קהילתיות והעצמה בקרב המשתתפים, כך שיידעו כיצד לעמוד על זכויותיהם בדרכים חיוביות ואסרטיביות ולא אלימות. קלייר (Clare, 2006) טוען כי הצעירים היו מרוצים מהסדנאות אך גם ביקשו 'ספר' או סיכום בדרך אחרת של הנאמר בסדנאות כדי שילווח אותם.

הכנת עמיתים חונכים (peer mentors)

תוכנית שמטרתה להציע לכל מי שמסיים שהות במסגרת 'חונך', שהוא עצמו בוגר השמה. החונך תומך בצעיר בתהליכי היציאה ולאחריה. יש גמישות רבה באופי הקשר שנוצר, בחלק מהמקרים היו אלו פגישות שבועיות ובאחרות קשר בתכיפות נמוכה יותר, שהתבסס במידה רבה על שיחות טלפון וקשר באינטרנט. במסגרת זו נבנתה תוכנית להכנת העמיתים לקראת התפקיד שלהם. בנספח 1 מופיע סיכום של סוגי השירותים הניתנים במדינות השונות לצעירים.

הערכה של תוכניות המכינות ליציאה מהשמה והמלוות את הצעירים לאחר היציאה

בעשורים האחרונים יש נטייה גוברת לבסס את הפרקטיקה על עדויות אמפיריות (evidence-based practice). אחד האמצעים שפותחו כדי לקדם מהלך זה הוא הסקירה המסכמת של המחקרים בכל תחום של הפרקטיקה, במטרה לזהות את העדויות באשר ליעילות של התערבויות בתחום זה. השנה התפרסמה הסקירה של כל מחקרי ההערכה שנערכו בעולם על תוכניות שפותחו עבור צעירים שסיימו את השמתם (Donkoh, Underhill, & Montgomery, 2006).

הממצא הראשון והחשוב ביותר שהתקבל מסקירה זו הוא שלמעשה אין בנמצא מחקרי הערכה על תוכניות התערבות, העומדים בסטנדרטים מתודולוגיים מקובלים למחקרים על יעילות של תוכניות (קרי, מערכי מחקר ניסויי או ניסויי-למחצה). נמצאו 18 מחקרים שבחנו את היעילות של התערבויות באמצעים מתודולוגיים שאינם נחשבים כמספקים. הממצאים במחקרים אלו היו

בדרך כלל חיוביים ולא נמצאו עדויות לפגיעה בצעירים שהשתתפו בתוכניות. גם קולינס (Collins, 2001), בסקירתה את המחקר הקיים בתחום, מבקרת את מחקרי ההערכה המעטים הקיימים ביחס לתכניות לחיים עצמאיים. לטענתה, עקב אכילס המרכזי שלהם טמון בחוסר הבסיס התיאורטי המנחה אותם, במדגמים הקטנים, בשימוש במדדים שאינם סטנדרטיים ובמעקב שאינו מספק דיו.

עם זאת, על אף היקפם הלא רחב ומוגבלותם המתודולוגית של מחקרי ההערכה הקיימים, גם קולינס (Collins, 2001) מעריכה שהתוצאות שלהם עקביות ומעידות על כך שלצעירים היוצאים מטיפול חוץ-ביתי ומשתתפים בתכניות לפיתוח מיומנויות חיים עצמאיים, יש סיכוי טוב יותר במידת מה למעבר מוצלח לחיים בוגרים.

במהלך שנות התשעים, החלו מתרבים המחקרים העוסקים בהערכת תוכניות המעבר לחיים עצמאיים. למרות שהמתודולוגיה לא עמדה בסטנדרטים הנדרשים לשם הערכת היעילות של התוכניות, מן הראוי לסקור מחקרים מרכזיים בתחום.

במחקר שעסק בהערכת תכניות מעבר בארה"ב, הצביעו הצעירים בוגרי התכנית על כך שהתרומה המשמעותית ביותר שקיבלו, הייתה בקורסים שעסקו בהתנהלות כלכלית. תרומה משמעותית נוספת בעיניהם, הייתה בהפחתת הסטיגמות הכרוכות בהיותם ילדי השמה חוץ ביתית שהושגה על ידי המפגש שנוצר בין צעירים רבים הדומים להם. כמו כן, הצעירים נתרמו רבות על ידי שיעורים לתכנון ילודה ומין בטוח, לימוד מיומנויות בין אישיות ודרכים למציאת משאבים בקהילה. תרומה מרכזית נוספת הייתה לעובדים המומחים בנושא המעבר, אשר התמיכה הרגשית והמידע שסיפקו לצעירים נמצאו משמעותיים (McMillen, Rideout, Fisher & Tucker, 1997).

לינדזי ואחמד (Lindsey & Ahmed, 1999) אשר ערכו מחקר הערכה על תכניות לחיים עצמאיים (Independent Living Programs - ILP) של צפון קרוליינה, העריכו את התוצאות בקרב משתתפי התכנית ובקרב קבוצת ההשוואה של הלא-משתתפים על פני ארבעה תחומים עיקריים: דיור, חינוך, תעסוקה ואי-תלות כלכלית. הממצאים מצביעים על כך ש-3 שנים לאחר היציאה מהטיפול החוץ-ביתי, משתתפי התכנית נטו יותר לחיות באופן עצמאי (68% חיים עצמאית מול 41% בקרב הלא-משתתפים), ולשלם את כל הוצאות הדיור שלהם בזמן שגרו עם אחרים (55% מול 38% בקרב הלא-משתתפים נטו להשתתף בהוצאות הבית). הם גם דיווחו על רמה גבוהה יותר של הישגים ושאיפות לימודיים (בין היתר, 37% בקרב משתתפי התכנית קבלו תעודת גמר - GED לעומת 18% בקרב מי שלא השתתפו בתוכנית). עם זאת, לא נמצאו הבדלים מובהקים ביחס לתעסוקה או לאי תלות כלכלית. הנחקרים שהשתתפו בתכנית נשאלו לגבי המידה בה השירותים של התכנית סייעו להם בארבעת התחומים העיקריים של חיים עצמאיים. 27 עד 35 אחוזים (תלוי בתחום) דיווחו כי ההשתתפות בתכנית כלל לא הועילה להם, 65%-75% דיווחו כי התכנית הועילה להם, לפחות במידה מסוימת, להכנה לחיים עצמאיים. לא נמצא תחום מסוים, השונה מאחרים, בו התכנית עזרה ביותר.

קוק (Cook, 1994) במאמרו, מנתח אף הוא את ההשפעות של שירותים לחיים עצמאיים. הוא בחן שבעה מדדי תוצאה אינדיווידואליים (היכולת לשמור על עבודה לפחות שנה אחת; סטאטוס חינוכי המתייחס לסיום ביי"ס תיכון; עלות לקהילה; הימנעות מהורות מוקדמת; שביעות רצון כללית מהחיים; זמינות של רשת חברתית) ומשתנה מורכב אחד המסכם את השבעה

האחרים. בנייתו מצא קוק כי מצבם של המשתתפים בתכנית היה טוב יותר לגבי שמונה המדדים. נמצא, כי בתכניות אשר מכסות יותר שטחי חיים, נצפו תוצאות טובות יותר מתכניות בהן מכוסים מספר מועט יותר של שטחי חיים ותחומים של הכשרה במיומנויות שונות.

גם מנדס ופורבס (Mendes & Forbes, 2006) באוסטרליה טוענים לשירותים לצעירים המסיימים השמה יש תרומה חשובה. הם מצטטים מחקר, שהצביע על כך שההשקעה בשירותים אלו משתלמת משום שהיא חוסכת הוצאות אחרות הנדרשות אם הצעירים אינם משתלבים בחיים הנורמטיביים (Forbes, Inder, & Raman, 2006; Raman, Inder, & Forbes, 2005). לנייתו דומה ראו גם (Wade, Byford, Weatherly, & Lee, 2004). לפי הניתוח של רמן ועמיתיו ממדינת ויקטוריה באוסטרליה, הרי העלות הגיל לתמיכה בצעירים מגיל 18 ל-25 דווקא תחסוך לקופת המדינה סכום עתק של 332 מיליון דולר לשנה, ובהערכה זהירה – 738,741 דולר אוסטרלי חסכון עבור כל צעיר שיקבל את התמיכה. החישוב מבוסס על השימוש האינטנסיבי יותר בשירותים ממשלתיים של צעירים מסיימי השמה בהשוואה למי שאינם בוגרי השמה. כך למשל מצביעים החוקרים על כך שבאוכלוסייה הכללית באוסטרליה שלושה רבעים מהצעירים בגיל 18-19 וכחמישית מהצעירים בגילאים 23-24 עדיין גרים בבית הוריהם (אופציה שלא קיימת עבור רוב רובם של מסיימי ההשמה), וכ-40% חוזרים לגור תקופת מה בבית הוריהם, גם אם יצאו מבית זה. ממצאים אלו אף מדגישים את הקשיים שבפניהם צעירים מסיימי השמה ואת החשיבות שיש למדינה במילוי תפקיד של ההורה הטוב של הצעירים בהשמה ומתן התמיכה הנמנעת מהם עקב מצבם המיוחד.

לקחים מרכזיים מהסקירה

- 1) **בוגרי השמות חוץ ביתיות הם אוכלוסייה בסיכון.**
- 2) **על מנת להתמודד עם הצרכים של אוכלוסייה זו יש לפעול בשלוש תקופות מרכזיות:**
  - א. בעת השהייה במסגרת החוץ ביתית;
  - ב. בתהליך המעבר;
  - ג. בזמן שלאחר המעבר.
- 3) **בעת השהייה במסגרת יש לבנות את התשתית לעתיד בדרך של:**
  - א. בניית זהות אישית ומשפחתית;
  - ב. בניית תחושה של יציבות, ביטחון והתקשרות בטוחה עם המטפלים במסגרת;
  - ג. שמירה וחיזוק הקשרים עם המשפחה הביולוגית.
  - ד. הקנייה של כישורי חיים רלבנטיים ומתן הזדמנויות להתנסות בהפעלתם;
  - ה. דגש מרכזי לרכישת השכלה;
  - ו. הכנה לעולם העבודה;
  - ז. בניית כישורים חברתיים וקשרים עם מקורות תמיכה חיוביים מחוץ למסגרת;
  - ח. הכנה לשירות צבאי או שירות לאומי.

4) בתהליכי המעבר יש לתמוך בצעירים בדרכים שונות:

- א. לבנות מעבר הדרגתי ומתמשך, ככל שניתן;
- ב. להעריך כישורים לחיים עצמאיים ולקדם כישורים לקויים;
- ג. לבנות תוכנית אישית למעבר;
- ד. להכין את הקשר עם השירותים הרלבנטיים לתקופה שלאחר המעבר;
- ה. לתת בידי הצעיר את המידע הרלבנטי להשתלבות נורמטיבית.

5) לאחר עזיבת הצעירים את המסגרת יש להמשיך ולתמוך בהם:

- א. ללוות את הצעירים באופן רגשי ואינסטרומנטאלי ולהיות נגישים להם; להעמיד לרשותם מידע על זכויותיהם והמשאבים העומדים לרשותם;
- ב. להעמיד לרשותם משאבים נגישים בתחומים של השכלה, דיור, הכשרה מקצועית ותעסוקה;
- ג. לסייע להם להגיע לשירותים ולמשאבים שנועדו עבורם;
- ד. לפתח תוכניות ממוקדות המכוונות לקבוצות של צעירים שלהם צרכים בעלי אופי מיוחד (למשל, הכנה לבגרות או לפסיכומטרי, צעירים הנזקקים לטיפול נפשי);
- ה. לחבר אותם למקורות תמיכה של בוגרים נורמטיביים (כגון חונכים בקהילה); לאפשר המשך קשר עם דמויות משמעותיות ממסגרת השמה.

6) יש לעצב את מערכת השירותים בדרך שתתאים להיענות לצרכים של צעירים אלו:

- א. לקדם חקיקה שתקדם משאבים המיועדים לצעירים בוגרי השמה;
- ב. חקיקה לכשעצמה אין די בה כדי להבטיח מענה לצרכים של כלל הצעירים ויש לתרגם את המדיניות והחוק למערכת שירותים מקיפה.
- ג. להגמיש את תאריך היעד להפסקת שירותים בהשמה חוץ ביתית כדי לאפשר סיום של משימות כגון לימודים ורכישת מקצוע;
- ד. לקבוע אחריות ברמה הארצית והמקומית להתמודדות עם הצרכים של צעירים אלו;
- ה. ליצור שיתופי פעולה בין שירותים לאורך ציר הזמן (ילדים-נוער-בוגרים צעירים);
- ו. ליצור שיתופי פעולה ברצף הצרכים – חינוך, תעסוקה, דיור, רגשיים;
- ז. ליצור שיתופי פעולה בין גופים ממשלתיים, עמותות לסינגור, סוכנויות המגישות שירותים והאקדמיה.
- ח. להכשיר את האחראים לטיפול בצעירים אלו ולתמוך בהם בעזרת מידע ומשאבי ידע;

7) יש לשלב צעירים בתהליכי עיצוב מדיניות, קבלת החלטות והגשת שירותים:

- א. יש ליצור ועדות מייעצות של צעירים ולתמוך כלכלית בפעילות שלהם;
- ב. לקדם מנהיגות צעירה של צעירים בעת ההשמה ולאחריה;
- ג. ליצור מגוון של תהליכי השתתפות ושותפות, במהלך השהות בהשמה ולאחריה.

רמי בנבנישתי, קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, האוניברסיטה העברית

8) יש ללוות את פיתוח המדיניות והשירותים במחקר ובהערכה מעצבת ומסכמת שתתרום לקידום ולשיפורם.

רשימת מקורות

- בנבנישתי, ר. ושיף, מ. (2003). מחקר מעקב אחר בוגרי "אור שלום" בגילאי 18 ומעלה (דו"ח מחקר). ירושלים: האוניברסיטה העברית, ביה"ס לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית: קבוצת המחקר בריאות נפש ורווחה של ילדים.
- בן שלמה, נ. (2000). תפקוד הורי של הורים שהושמו כילדים בסידור חוץ-בית. עבודת דוקטורט, בר-אילן, רמת-גן.
- גולן, מ., שרעבי, ד. וונדר-שוורץ, מ. (2002). מחקר בוגרים כפר הילדים אס. או. אס "נרדים" ערד. (דו"ח מחקר). תל-אביב: בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל-אביב, המרכז הבינתחומי ללימודי ילדים ונוער.
- וינר, א. ווינר, י. (1990). ילדים בחסות אנוש. ירושלים ותל-אביב: הוצאת שוקן.
- ועדה לקביעת מומחיות בתחום ילד ונוער (2002). דוח: מומחיות בילד ונוער. ירושלים זלכה, א. ושומן, ש. (2003). מתבגרים חסרי עורף משפחתי: דו"ח מחקר. ירושלים: גיונט ישראל-מכון ברוקדייל.
- חייט, י. (1999). דו"ח פנימיות לילדים בסיכון 1997-1998. ירושלים: אשלים – העמותה לתכנון ולפיתוח שירותים לילדים ולבני נוער בסיכון ומשפחותיהם.
- כ"ץ, ק. (1988). אזרחים בוגרי "בני ברית": דו"ח מחקר מעקב אחרי בוגרי בית הילדים בני-ברית. עבודת מוסמך, האוניברסיטה העברית, ירושלים.
- למרחב (2001). צרכים של צעירים/ות המהווים אוכלוסיית יעד ל"למרחב צעירים". [חוברת].
- שיף, מ. ובנבנישתי, ר. (2004). מצבם של מתבגרים באומנה ותפיסת מוכנותם לחיים עצמאיים בתום השהות בה. דוח מחקר, ירושלים: האוניברסיטה העברית, בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית, קבוצת המחקר בריאות נפש ורווחה של ילדים.
- שיף, מ. וקושר, ח. (2005). מחקר מעקב אחר בוגרי פנימיית 'בית אפל' בגילאי 18 ומעלה. דו"ח מחקר, ירושלים: האוניברסיטה העברית, בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית. תקנה לעובדים סוציאליים: הנחיות בדבר הוצאת ילד מביתו – 1974, הוראה 6 לפרק 8 בתע"ס.
- Barth, R. (1990). On their own : The experiences of youth after foster care. Child and Adolescent Social Work, 7 (5), 419-440.
- Beck, U.(1992). Risk society: Towards a new modernity. London: Sage.
- Biehal, N., Clayden, J., Stein, M., & Wade, J. (1994). Leaving care in England: A research perspective. Children and Youth Services Review, 16 (3/4), 231-254.
- Biehal, N., Clayden, J., Stein, M. & Wade, J. (1995). Moving on: Young people and leaving care schemes. London: HMSO.
- Biehal, N., & Wade, J. (1996). Looking back, looking forward: Care leavers, families and change. Children and Youth Services Review, 18 (4/5), 425-445.
- Broad, B. (1999a). Improving the health of children and young people leaving care. Adoption and Fostering, 22 (5), 40-48.

- Broad, B. (1999b). Young people leaving care: Moving towards 'joined up' solutions? Children and Society, 13, 81-93.
- Buehler, C., Orme, J. G., Post, J., & Patterson, D. A. (2000). The long-term correlates of family foster care. Children and Youth Services Review, 22 (8), 595-625.
- Bullock, R., Courtney, M. E., Parker, R., Sinclair, I., & Thoburn, J. (2006). Can the corporate state parent? Children and Youth Services Review, 28, 1344-1358.
- Bynner, J. & Parsons, S. (2002) Social exclusion and the transition from school to work: The case of young people not in education, employment, or training (NEET). Journal of Vocational Behavior, 60, 289-309.
- Cashmore, J., & Paxman, M. (2006). Wards leaving care: Follow up five years later, Children Australia, 31(3), 18-25.
- Cheung, S.Y. & Heath, A. (1994). After care: The education and occupation of adults who have been in care. Oxford Review of Education, 20(3), 361-375.
- Children (Leaving Care) Act (2000) London: HMSO.
- Children (Leaving Care) Act Northern Ireland (2002) London: HMSO.
- Children (Scotland) Act (1995) London: HMSO.
- Clare, M. (2006). Personal reflections on needs and services for young people leaving care: From local to international to national (1996-2005). Children Australia, 31 (3), 11-17.
- Collins, M. E. (2004). Enhancing services to youths leaving foster care: Analysis of recent legislation and its potential impact. Children and Youth Services Review, 26, 1051-1061.
- Collins, M. E. (2001). Transition to adulthood for vulnerable youths: A review of research and implications for policy. Social Service Review, 75 (2), 271-291.
- Coleman, J. C., & Hendry, L. (1999). The nature of adolescence. London: Routledge.
- Cook, R. J. (1994). Are we helping foster care youth prepare for their future? Children and Youth Services Review, 16 (3/4), 213-229.
- Cooney, T. M., & Mortimer, J. T. (1999). Family structure differences in the timing of leaving home: Exploring mediating factors. Journal of Research on Adolescence, 9, 367-393.
- Courtney, M., & Barth, R. P. (1996). Pathways of older adolescents out of foster care: Implications for independent living services. Social Work, 41 (1), 75-84.

- Courtney, M., & Dworsky, A. (2006). Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in the USA. Child and Family Social Work, 11 (3), 209-219.
- Courtney, M. E., Piliavin, I., Grogan-Kaylor, A., & Nesmith, A. (2001). Foster youth transition to adulthood: A longitudinal view of youth leaving care. Child Welfare, 80,(6), 685-717.
- Courtney, M., Terao, S. and Bost, N. (2004) Midwest evaluation of the adult functioning of former foster youth: Conditions of youth preparing to leave state care. University of Chicago Chapin Hall Center for Children.
- Department for Education and Skills (2003). Statistics of education: Care leavers, 2002-2003, England. London: Stationery Office.
- Department of Health (1999). Me, survive, out there?- New arrangements for young people living in and leaving care. London: Department of Health
- Dixon, J., Wade, J., Byford, S., Weatherly, H. & Lee, J. (2004). Young people leaving care: An evaluation of costs and outcomes. Report to the Department for Education and Skills, University of York, York.
- Dixon, J., & Stein, M. (2005). Leaving care. Throughcare and aftercare in Scotland. London: Jessica Kinsley Publishers.
- Downes, C. (1992). Separation revisited. Aldershot Ashgate.
- English, D. J., Kouidou-Giles, S., & Plocke, M. (1994). Readiness for independence: A study of youth in foster care. Children and youth service review, 16 (3/4), 147-158.
- Festinger, T. (1983). No one ever asked us: A postscript to foster care. New-York: Columbia University Press.
- Forbes, C., Inder, B., & Raman, S. (2006). Measuring the cost of leaving care in Victoria. Children Australia, 31 (30), 26-33.
- Furlong, A., Cartmel, F., Biggart, B., Sweeting, H., & West. P. (2003). Youth transitions: Patterns of vulnerability and processes of social inclusion. Social Research, Research Findings No. 8 / 2003, Glasgow, Scotland. (retrieved from: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/47049/0025557.pdf> 8/10/2006).
- Georgiades, S. (2005). Initial internal consistency evidence on the Daniel Memorial Independent Living Assessment: A research note. Children and Youth Services Review, 27, 921– 930.

- Glisson, C., Hemmelgran, A. L., & Post, J.A. (2002). The Shortform Assessment for Children: An assessment and outcome measure for child welfare and juvenile justice. Research on Social Work Practice, 12 (1), 82-106.
- Hahn, A. (1994). The use of assessment procedures in foster care to evaluate readiness for independent living Children and youth service review, 16 (3/4), 171-179.
- Hussong, A. M., & Chassin, L. (2002). Parent alcoholism and leaving home transition. Development and Psychopathology, 14, 139-157.
- Iglehart, A. P. (1994). Adolescents in foster care: Predicting readiness for independent living. Children and Youth Service Review, 16 (3/4), 159-169.
- Iglehart, A., P. (1995). Readiness for independence: Comparison of foster care, kinship care, and non-foster care adolescents. Children and Youth Services Review, 17(3), 417-432.
- Jonson-Reid, M., & Barth, R. P. (2000). From placement to prison: The path to adolescent incarceration from child welfare supervised foster or group care. Children and Youth Services Review, 22 (7), 493-516.
- Kerman, B., Wildrife, J., & Barth, R. P. (2002). Outcomes for young adults who experienced foster care. Children and Youth Services Review, 24 (5), 319-344.
- Lindsey, E. W., & Ahmed, F.E. (1999). The North Carolina independent living program: A comparison of outcomes for participants and nonparticipants. Children and Youth Services Review, 21 (5), 389-412.
- London, Z., & Halfpenny, N. (2006). Transitioning from (and with) care: The next steps. Children Australia, 31 (3), 42-54.
- Mallon, G. P.(1998). After care, then where? Outcomes of an independent living programs. Child Welfare, 77, 61-78.
- Mason, M., Castrianno, L. M., Kessler, C., Holmstrand, L., Huefner, J., Payne, V., Pecora, P. J., Schmaltz, S., & Stenslie, M. (2003). A comparison of foster care outcomes across four child welfare agencies, Journal of Family Social Work, 7 (2), 55-72.
- McCann, J.C., James, A., Wilson, S., & Dunn, G. (1996). Prevalence of psychiatric disorders in young people in the care system. British Medical Journal, 313 (7071), 1529-1530.

- McDonald, T. P., Allen, R. I., Westerfelt, A., & Piliavin, I. (1996). Assessing the long-term effects of foster care: A research synthesis. Washington, DC: CWLA Press.
- McMillen, J. C., Rideout, G. B., Fisher, R. H & Tucker, J. (1997). Independent-living services: The view from former foster youth. Families in Society, 78 (5), 471-479.
- McMillen, J.C., & Tucker, J. (1999). The status of older adolescents at exit from out-of-home care. Child Welfare, 78 (3), 339-360.
- Mech, E.V., Ludy-Dobson, C., & Hulseman, F.S. (1994). Life skills knowledge : A survey of foster adolescents in three placement settings. Children and Youth Services Review, 16 (3/4), 181-200.
- Mendes, P., & Forbes, C. (2006). Editorial. Children Australia, 31 (3), 2-3.
- Mendes, P., & Moslehuddin, B. (2004). graduating from the child welfare system: A comparison of the UK and Australian leaving care debates. International Journal of Social Welfare, 13, 332-339.
- Merdinger, J. M., Hines, A. M., Lemon-Osterline, K., & Wyatt, P. (2005). Pathways to college for former foster youth: Understanding factors that contribute to educational success. Child welfare, 84 (6), 867-896.
- Morrow, V. and Richards, M. (1996) Transitions to adulthood: A family matter. JRF findings, York: Joseph Rowntree Foundation.
[Http://www.jrf.uk/knowledge/findings/socialpolicy/sp98.asp](http://www.jrf.uk/knowledge/findings/socialpolicy/sp98.asp)
- Newman, T. & Blackburn, S. (2002). Transitions in the lives of children and young people: Resilience factors. Interchange 78. Edinburgh: Scottish Executive. Retrieved: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/46997/0024005.pdf>, (8/10/2006).
- Nollan, K. A., Horn, M., Downs, A. C., Pecora, P. J. and Bressani, R. V. (2001). Ansell-Casey Life Skills Assessment (ACLSA) and Life Skills Guidebook Manual. Casey Family Programs, Seattle, WA.
- Nollan, K., A, Wolf, M., Ansell, D., Burns, A. J., Barr, L., Copeland, W., et al. (2000). Ready or not: Assessing youths' preparedness for independent living. Child Welfare, 79, (2), 159-176.
- O'Connor, T. G., Allen, J. P., Bell, K. L., & Hauser, S. T. (1996). Adolescent-parent relationships and leaving home in young adulthood. In J. A. Graber & J. S. Dubas (Eds.), New directions for child development: Leaving home:

- Understanding the transition to adulthood (Vol. 71, pp. 39-52). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Osgood, W. D., Foster, M. E., Flanagan, C., & Ruth, G. R. (Eds.) (2005). On your own without a net: The transition to adulthood for vulnerable populations. Chicago: The University of Chicago Press.
- Park, J. M., Metraux, S., & Culhane, D. P. (2005). Childhood out-of-home placement and dynamics of public shelter utilization among young homeless adults. Children and Youth Services Review, 27, 533-546.
- Pecora, P. J., Kessler, R. C., Williams, J., O'Brien, K., Downs, A. C., English, D., White, J., Hiripi, E., White, C. R., Wiggins, T., & Holmes, K. E. (2005). Improving family foster care: Findings from the Northwest Foster Care Alumni Study. Seattle, WA: Casey Family Programs. Available at <http://www.casey.org>.
- Pinkerton, J. & McCrea, R. (1999). Meeting the challenge? Young people leaving care in Northern Ireland. Aldershot: Ashgate
- Raman, S., Inder, B., & Forbes, C. (2005). Investing for success: The economics of supporting young people leaving care. Center for Excellence in Child and Family Welfare, Melbourne.
- Reifsteck, J. (2005). Failure and success in foster care programs. North American Journal of Psychology, 7 (2), 313-326.
- Reilly, T. (2003). Transition from care: Status and outcomes of youth who age out of foster care. Child Welfare, 82, 727-746.
- Ryan, J. P., & Testa, M. F. (2005). Child maltreatment and juvenile delinquency: Investigating the role of placement and placement instability. Children and Youth Services Review, 27, 227-249.
- Scannapieco, M., Schagrin, J., & Scannapieco, T. (1995). Independent living programs: Do they make a difference? Child and Adolescent Social Work Journal, 12, 381-389.
- Schiff, M. (in press). Leaving care: Retrospective reports by alumni of Israeli group-homes. Social Work.
- Schiff, M., & Benbenishty, R. (2006). Functioning of Israeli group-homes alumni: Exploring gender differences and in-care correlates. Children and Youth Services Review, 28 (2), 133-157.
- Sinclair, I., Baker, C., Wilson, K., & Gibbs, I. (2005). Foster children, where they go and how they get on. London: Jessica Kinsley.

- Snyder, C.R..(2000). Handbook of hope. San Diego, CA: Academic Press.
- Stein, M. (1994). Leaving care, education and career trajectories. Oxford Review of Education, 20 (3), 339-348.
- Stein, M. (1997). What works in leaving care? Ilford: Barnardos.
- Stein, M. (2004). What works for young people leaving care? Ilford: Barnardos.
- Stein, M. (2005). Resilience and young people leaving care: Overcoming the odds. York, U.K: Joseph Rowntree Foundation. Retrieved from: <http://www.jrf.org.uk/bookshop/eBooks/185935369X.pdf> (8/10/2006).
- Stein, M. (2006a). Young people aging out of care: The poverty of theory. Children and Youth Services Review, 28, 422– 434.
- Stein, M. (2006b). Research review: Young people leaving care. Child and Family Social Work, 11, 276-279.
- Stein, M., Pinkerton, J. and Kelleher, P. (2000). Young people leaving care in England, Northern Ireland and Ireland. European Journal of Social Work, 3, 3, 235-246.
- Styron, T. H., O'Connell, M., Smalley, W., Rau, D., Shahar, S., Sells, D., Frey, J., & Davidson, L. (2006). Troubled youth in transition: An evaluation of Connecticut's special services for individuals aging out of adolescent mental health programs. Children and Youth Services Review, 28, 1088–1101.
- Thornton, A., Orbuch, T. L., & Axinn, W. G. (1995). Parent-child relationships during the transition to adulthood. Journal of Family Issues, 16, 538-564.
- Waldinger, G., & Furman, W.M. (1994). Two models of preparing foster youths for emancipation. Children and Youth Services Review, 16 (3/4), 201-212.
- Weiner, A., & Kupermintz, H. (2001). Facing adulthood alone: The long-term impact of family break-up and infant institutions, a longitudinal study. British Journal of Social Work, 31 (2), 213-234.
- <http://www.birmingham.gov.uk/>
- http://www.caseylifeskills.org/pages/assess/assess_index.htm
- <http://www.jimcaseyyouth.org/opportunitypassport.htm#three>
- http://laidlawfdn.org/files/Youth_Leaving_Care_report.pdf#search=%22canada%20leaving%20care%22
- <http://www.nrcys.ou.edu/programs/okil.shtml>
- <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/47171/0023765.pdf>
- <http://www.warwickshire.gov.uk>

נספח 1: סיכום חלקי של שירותים הניתנים לבוגרים של השמה חוץ ביתית בעולם

תמיכה כספית

תמיכה כספית ניתנת לצעירים בוגרי השמה חוץ ביתית באופנים שונים. נסקור את המרכזיים שבהם:

- **קצבת מחייה חודשית** – במקומות שונים בעולם זכאים צעירים בוגרי השמה לקצבה חודשית בסכומים משתנים. כך למשל, בקנדה עומד הסכום על כ- \$663 דולרים קנדיים בחודש, בעוד בבריטניה גובה הקצבה נקבע עוד בשלב גיבוש התכנית של הנער, ואינו עולה על 45 פאונד בשבוע. שם, המחלקות לשירותים חברתיים ובריאותיים ברשויות המקומיות מחויבות לשלם לבני 16, 17 אשר אינם עובדים את הקצבה החודשית וכן סיוע כספי נוסף לסיפוק צרכי הנער. כמו כן, על המחלקות לספק שירותי דיור לצעיר, והן מסייעות בתשלום שכר הדירה על ידי תשלום ישיר לספק הדיור. במקרה שהנער עובד, יופרש לעיתים סכום מסוים ממשכורתו לטובת הסדר הדיור.
- **במקרה שהצעיר מעל גיל 18 ואינו עובד** – הוא אינו זכאי להמשך תשלום הקצבה, ורשאי לפנות לקבלת קצבאות נוספות מהמדינה, וכן לשירותים נוספים כמו דיור.
- **סטודנטים** – המחלקות מממנות לסטודנטים את שכר הלימוד, וכן קצבה חודשית שלא עולה על 43 פאונד בשבוע. כמו כן, הסטודנטים מקבלים סכום כסף לרכישת ספרי לימוד וציוד נדרש, הובלה בחינם של הציוד למעונות האוניברסיטה, וכמובן הסדר דיור. סטודנטים אלו פטורים מכל מיסים למועצה המקומית. לסטודנטים ניתנים מענקים חד פעמיים לטובת ביגוד, חופשות לשם ביקור המשפחות. בנוסף, לכל סטודנט משולם סכום מה לחופשה, וכן מענק חד פעמי לרכישת ריהוט בעת מעבר לדירה עצמאית, בסכום שאינו עולה על 950 פאונד (נכון לשנת 2003).
- **תשלום שכר דירה** – תשלום חודשי לטובת שכר דירה ניתנים לצעירים יוצאי השמה במקומות שונים. בניו יורק, לדוגמה, עומד הסכום על כ- \$300 בחודש, למשך כשלוש שנים.
- **מענקים חד פעמיים לקראת יציאה לחיים עצמאיים** – כך לדוגמה, בטקסס עומד הסכום על כ- \$1000 לצעירים המשתתפים בתכנית הכנה לקראת חיים עצמאיים.
- **מענק כספי לריהוט הדירה** - באוסטרליה עומד הסכום על כ- \$1,400 דולר אוסטרלי לרכישת ריהוט.
- **השתתפות בדמי פיקדון לקראת השכרת דירה**.
- **סיוע בתשלומים שוטפים** - עבור חשבונות חשמל, גז, מים, כלכלה.
- **פתיחת חשבון חסכון 'משווה' (matched)** שבו נחסך כסף עבור הוצאות ארוכות טווח יותר כמו שכר לימוד, פיקדון לשכירת דירה וכד'. לחסכון זה מוכנס כסף על ידי הגוף המסייע בגובה השווה לפיקדונות הנעשים על ידי הצעיר (עד סכום מסוים). השימוש בחסכון זה הוא לצרכים מוגדרים והוצאת כספים ממנו נעשית בתנאים מבוקרים.

דיוור

פתרונות הדיוור העומדים לרשות הצעירים העוזבים את שירותי ההשמה עשירים ומגוונים, ומותאמים בדרך כלל לצרכיו וליכולותיו של הנער. ישנם פתרונות מיועד לצעירים המסוגלים לגור באופן עצמאי בקהילה ואינם נזקקים לתמיכה וליווי, ואחרים המיועדים למי שמסוגלים לגור באופן עצמאי אך נזקקים לתמיכה וליווי צמודים יותר. בין התכניות ניתן למצוא:

- **דירות מעבר לבני 16+** - דירות מאובזרות ומצוידות המלוות בסיוע צוות מקצועי מומחה לנושא, הפועל באופן חלקי. מכאן, שהדירות מתאימות לצעירים בעלי רמה גבוהה יחסית של מיומנויות נדרשות לחיים עצמאיים. בטרם הכניסה לדירה ועוד בשלב היותו בהשמה, עובר הצעיר תקופת ניסיון בת 4 שבועות בדירה, שלאחריה הוא חוזר למקום מגוריו הקודם. במהלך תקופת הניסיון, הצוות המקצועי מעריך את יכולותיו ומידת מוכנותו של הנער למגורי קבע בדירה כזו. אם נמצא מתאים, נרשם הנער לרשימת המתנה למגורי קבע. במהלך שהותם מקבלים הצעירים דמי כיס, ונדרשים לבצע את המשימות השוטפות של אחזקת הבית (תשלומי חשבונות, ניקיון, בישול, כביסה) באופן עצמאי.

לדוגמא, תכנית דירות המעבר THPP - Transitional Housing Placement Program בקליפורניה, מיועדת לצעירים הנזקקים למקום מגורים זמני עד להשתלבותם בחיים עצמאיים בקהילה (במסגרת של שכירת דיוור באופן עצמאי, עם שותפים או במסגרות דיוור המיועדות למספר צעירים). קבלת הדיוור היא חלק מתוכנית מוסכמת לגבי הצעיר והיא מגובה על ידי תמיכה כספית, ייעוץ, ביקורים במקום המגורים וסיוע בחינוך ובהכשרה מקצועית.

- **הדיוור הנתמך** – פתרון מגורים במסגרת של משפחה בקהילה לתקופה של עד שנתיים הניתן בבריטניה. מדובר במגורים בבית משפחה אשר הביעה את נכונותה ונמצאה מתאימה, לספק תמיכה ומגורים לצעיר בבית המשפחה; משפחה זו מקבלת הדרכה וליווי מהצוות האחראי לסוג פתרון זה. לכל צעיר חדר משלו בבית המשפחה, והוא מקבל מהמשפחה תמיכה כלכלית, אוכל, שירותי כביסה ועוד. הייחוד של תכניות אלו, הוא שמעבר לסיפוק הצרכים החומריים, הן מעניקות לצעיר תחושה ביתית ובטוחה של משפחתיות. גם תכניות אלו מיועדות לאלו הצעירים בעלי מידה נמוכה יחסית של עצמאות.

- **מבואה (Foyer)** - תכניות דיוור (לרוב בהוסטלים) אשר ייחודה שילוב תעסוקתי או הכשרתי של הצעירים בקהילה, כחלק אינטגרלי לתכנית הדיוור. אותן תכניות מקושרות למעסיקים בקהילה, ומשלבות את הצעיר במסגרות הכשרה או תעסוקה. צעירים שאינם עובדים או לומדים צריכים להסכים להיות מעורבים בתוכנית הכשרה בתוך ההוסטל.

- **הוסטלים** – מיועדים לצעירים בני 16-25 שאינם מוכנים עדיין למגורים עצמאיים. בהוסטלים נמצא צוות מקצועי 24 שעות ביממה העומד לרשות הצעירים בסיוע מעשי ורגשי. לכל צעיר חדר משלו, והוא חולק את שאר האמצעים עם שאר דיירי הבית. בבריטניה הוסטלים אלו מקבלים 'תו תקן' ואישור לקבל השמות מהשירותים החברתיים, לאחר שהמקום נבדק ונמצא בביקוח.

- **הוסטלים על בסיס חרום** המיועדים ללינות של ימים בודדים בלבד, במקרי מצוקה.

השכלה

תחום נוסף בו הסיוע לצעירים נרחב, ומעוגן בחוק. בין סוגי הסיוע הייחודי ליוצאי השמה ניתן למצוא:

- **פטור מתשלום שכר לימוד (Tuition Waiver)** - בבריטניה שכר הלימוד לבוגרי השמה משולם על ידי הרשויות המקומיות. בארה"ב, קיימות מספר תכניות פטור משכר לימוד והן בדרך כלל מיועדות לסטודנטים בתכניות למודים לקראת תואר "בוגר" באוניברסיטה ולסטודנטים לקראת למודי מקצוע בתחום תעסוקה-טכני. התמיכה ניתנת עד לקבלת התואר או תעודת ההתמחות, או עד לגיל 26.

- **תמיכה כספית** – בארה"ב התמיכה הכספית לסטודנטים יוצאי השמה חוץ ביתית אשר עומדים בתנאים, עומדת על סכום מרבי של 5,000 דולר לשנה, והגיל המקסימאלי לקבלה הוא 23. בבריטניה, קיימת יוזמה להעלות את סכום המענק החד פעמי לסטודנטים לכ-£2,000 לכל צעיר הלומד לימודי השכלה גבוהה עד לגיל 24; זאת בנוסף להטבות הכספיות שניתנות לצעירים, שתוארו קודם לכן.

- **תמיכה ופטור משכר לימוד ללימודי השלמת השכלה תיכונית**

- **סיוע ברכישת ציוד וספרים**

- **פרויקט שנת מעבר** – פרויקט מכינה המופעל באוניברסיטאות לטובת צעירים אשר אינם עומדים בדרישות הקבלה לאוניברסיטה. הפרויקט מציע לצעירים אלו לימודים של שנה באוניברסיטה (מכינה), בה יוכלו לפתח מיומנויות לימודיות אשר יסייעו להם להתקבל ללימודים גבוהים בהמשך.

- פרויקט Alberta's Advancing Futures Bursary המופעל בקנדה, הוא דוגמא לפרויקט לתלמידים יוצאי השמה בני 16-22, המספק להם הוראה, ספרים וציוד, הוצאות מחייה ולימודים לאלו העומדים בדרישות הקבלה לאוניברסיטה. הפרויקט מעודד את הצעירים לקבלת סיוע מצוות המספק תמיכה וסיוע, ובנוסף, נדרשים הצעירים לקחת חלק בפיתוח העתידי של התכנית.

- **סיוע בבניית תכנית לימודים** - שירות נוסף שניתן בתחום, מעריך את הצרכים והיכולות של הצעירים בתחום הלימודים ומסייע בהכנת תוכנית להמשך לימודי השכלה גבוהה.

נכר שבבריטניה ממשיכה מגמת השיפור של המדיניות בתחום ההשכלה, המפותחת גם כן. בהתבסס על סקר שערך המשרד עם הצעירים, מסמך שהוצג לממשלה על ידי משרד החינוך לאחרונה, יזם את השינויים הבאים:

- הבטחת מענק של £2,000 לכל צעיר שמתעתד להמשיך ללימודי השכלה גבוהה.
- איתור מוקדם של צעירים המתעתדים להיות בוגרי השמה או שלאחריה, על ידי עבודת יישוג (Reaching out) שתכלול בין היתר ניסיון לגייס אותם להשתתף בימים פתוחים של מוסדות להשכלה גבוהה ומחנות קיץ לימודיים (Summer Schools).

רמי בנבנישתי, קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, האוניברסיטה העברית

- שירותי הקבלה של האוניברסיטאות והקולגים מתכננים להוסיף סעיף לטפסי הקבלה, שבהם יוכלו אותם צעירים לסמן כי הם באים מרקע של השמה חוץ ביתית. כך, ניתן יהיה להעניק להם סיוע מיוחד שיבוסס על סמך איתורם המוקדם; שיחל בשלב הקבלה וימשך במהלך הלימודים.
- להעניק לצעירים בחירה של Vacation Accommodation ולאפשר ליותר צעירים להתגורר ברשות המקומית המקורית שלהם, לאפשר להם לשמר תעסוקה או להישאר במגורים אוניברסיטאיים.
- הקמת משרד לקבלה הוגנת במוסדות להשכלה גבוהה (Office for Fair Access (OFFA) ומיסוד הסכמי קבלה, במוסדות שמבקשים גבית שכר לימוד גבוה יותר. בכוונת משרד החינוך לעבוד בשיתוף עם משרדי הקבלה ההוגנת ועם המוסדות להשכלה גבוהה כדי להיטיב לאתר צעירים בהשמה, אשר זקוקים למרב העידוד והסיוע. בין היתר יידרשו המשרדים לקבלה הוגנת להעלות את המודעות בדבר תת הייצוג של אוכלוסיה זו במוסדות ההשכלה הגבוהה ולקדם את תו האיכות שפותח על ידי קרן "פראנק באטל" Frank Buttle. תו האיכות מציין מוסדות להשכלה גבוהה שמפגינים מחויבות להעלאת והגדלת אחוז הילדים בהשמה, שלוקחים חלק בלימודים גבוהים ומצליחים בהם.
- לבחון יחד עם המשרד לקבלה הוגנת לבחון כיצד ניתן לעבוד עם המוסדות להשכלה גבוהה לשפר את מסד המידע על מלגות, מענקים וסיוע כלכלי לצעירים שיוצאים מאומנה.
- לעודד אוניברסיטאות ומכללות להציע לסטודנטים חדשים לתואר ראשון חונכות מסטודנטים בשנים מתקדמות, בכדי לסייע להם במעבר לסביבה החדשה והשונה כל כך.

תעסוקה

בין סוגי הסיוע הניתנים לצעירים יוצאי השמה בתחום התעסוקה ניתן למצוא:

- מימון הכשרה מקצועית בחינם (לדוגמא, בארה"ב למשך שנה אחת כמוגדר בחוק).
- סיוע במציאת עבודה
- סיוע בכתיבת קורות חיים
- קורסי הכשרה בתחומים שונים ומבוקשים
- ייעוץ עסקי
- נגישות לעזרה מנהלית

פרוייקט ייחודי בתחום התעסוקה ניתן לצעירים יוצאי השמה במועצה המקומית Lewsham בבריטניה, המציע לצעירים בוגרי השמה הכשרה תעסוקתית והשתלבות בסביבת עבודה. במשך שנה מועסקים הצעירים על ידי הרשות במגוון תחומים ביניהם שרברבות, נגרות, עבודות אלקטרוניקה ואדמיניסטרציה. במשך השנה הם מפתחים כישורים ולומדים כיצד לתפקד תחת דרישות של סביבת עבודה ובתום השנה הם אף ממשיכים ללימודי הקולג' המקומי.

כישורי חיים

סדנאות ותכניות מגוונות פותחו לטובת הקניית כישורי חיים לצעירים יוצאי השמה חוץ ביתית, בין אם כחלק בלתי נפרד מפתרונות הדיור המוצעות, ובין אם מחוצה להן. כך לדוגמא:

- **שירותי תמיכה מוגברת במעבר לעצמאות** - מדובר בצוות שמטרתו לתמוך בצורות שונות בצעירים שכבר גרים באופן עצמאי בקהילה והם נזקקים לתמיכה מוגברת. כחלק מהשירות ניתנים שיעורי בישול, תכניות לניהול תקציב אישי, להתפתחות אישית וכן להתנהלות מאורגנת בבית. הצוות גם עשוי לסייע באמצעים כמו הסעה לקניות גדולות ועוד.
- **תוכנית הדרכה וסדנאות להקניית מיומנויות חיים** - תוכניות הדרכה הכוללות התייחסות להיבטים הבאים: כישורים בינאישיים; מיומנויות תעסוקה/מקצוע; מגורים ותחבורה (הכוונה היא בעיקר לנושאי רכישה של רכב אישי ואחזקתו); שמירה על הבריאות; תכנון העתיד; מיומנויות ניהול כספי.

באוסטרליה סדנאות אלו פותחו על בסיס הספרות המקצועית והתייעצות עם צעירים בהשמה ולאחריה. מוצעות שבע סדנאות (כל אחת בת שעתיים), בהן מופיעים 'מומחים' המציגים נושאים שונים (ענייני חוק, משפט וזכויות, דיור, תעסוקה, טיפול בכספים וכד'. הדגש הוא על יצירת תחושה של קהילתיות והעצמה בקרב המשתתפים, כך שיידעו כיצד לעמוד על זכויותיהם בדרכים חיוביות ואסרטיביות ולא באלימות.

תכנית שהביאה לתוצאות החיוביות ביותר במדינת ניו יורק הייתה תכנית Supervised

Independent Living Program. מדובר בתכנית הדרכה אישית לכל צעיר הכוללת ייעוץ פסיכולוגי, הפנייה להכשרה מקצועית, הדרכה במציאת דיור עצמאי ועוד. התכנית נבנית מראש על ידי הצעיר והמדריכים שלו בתוכנית הנמשכת 12 עד 18 חודשים. מטרת התוכנית הן:

- פיתוח יחסים בינאישיים חיוביים בין בוגרי האומנה וצעירים אחרים בקהילה
- מעבר לחיי עצמאות
- פיתוח יכולת הערכה ותכנון מטרות באופן עצמאי.

- **הכנת עמיתים חונכים (peer mentors):** קיימות תכניות שמטרתן להציע לכל מי שמסיים שהות במסגרת, 'חונך' שהוא עצמו בוגר השמה; התומך בצעיר בתהליכי היציאה ולאחריה. באופי הקשר שנוצר קיימת גמישות רבה; בחלק מהמקרים מתקיימות פגישות שבועיות ובאחרות קשר בתכיפות נמוכה יותר, המתבסס במידה רבה על שיחות טלפון וקשר באינטרנט. במסגרת זו קיימות גם תוכניות להכנת העמיתים לקראת תפקידם כחונכים.

משאבים, מידע ותמיכה נוספים

רמי בנבנישתי, קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער, האוניברסיטה העברית

לצעירים מוצעים משאבים שונים שמטרתם לתת בידיהם מידע חיוני, גישה למקורות מידע, ותמיכה בתהליכי המעבר לחיים עצמאיים. בין היתר, ניתן להם 'יומן אישי' שנועד לסייע להם לזהות את הצרכים שלהם והאתגרים שעמם עליהם להתמודד, עצות ומידע על מקורות ומשאבים בקהילה היכולים לסייע בידיהם, מספר טלפון לפנייה בכל שעה משעות היום, ארגונים המוכנים לסייע לצעירים במצבם, ומשאבים דומים. בסקוטלנד, לדוגמה, מצויים עובדים מלווים לצעירים הסובלים מהפרעות נפשיות וכן מוקד טלפוני הפועל 24 שעות ביממה לאיתור צעירים במצוקה.

- סיוע מיוחד ניתן לצעירים אשר עברו חוויות שליליות וקשות במסגרות ההשמה.
- פתיחת חשבון עו"ש בבנק עבור הצעיר לשם כיסוי הוצאות יום יומיות.
- שיעורי נהיגה
- השגחה רפואית קבועה וטיפול רפואי דחוף חינם, ובארה"ב - תכנית ביטוח בריאות ממשלתית חינם – MEDICAID המוצעת לכל צעיר בוגר השמה עד גיל 21 ואף מעבר לגיל זה, אם עומד בתנאי זכאות מסוימים.
- השתתפות במחנות ובכנסים עבור צעירים באומנה ובעניינם - לצעירים מוצעות אפשרויות להשתתפות במחנות חווייתיים, בהם הם מעורבים בפעילויות כמו טיפוס על חבלים, מסעות הישרדות, שחייה, אומנות וכתביה יצירתית, ומפגשים קבוצתיים. באוקלהומה בארה"ב, מתקיים כנס שנתי המתקיים במשך שלושה ימים באחת האוניברסיטאות ובו מועברות סדנאות ומתקיימים דיונים על נושאים המשותפים לצעירים המשתתפים. מטרת היא לחזק את רשת הקשרים החברתיים של צעירים אלו לקדם את תחושת השייכות שלהם. כמו כן, משמשים כנסים אלו כאמצעי להביא את עניינם בפני הציבור.

הכשרת מטפלים

אחת המסקנות אליהן הגיעו בשדה, הייתה שיש צורך בפיתוח תכנית הכשרה ייחודית לעובדים המטפלים בצעירים בוגרי השמה. נסקור בקצרה את האמצעים העומדים לרשות הציבור, הצעירים והפועלים למענם בעזרת אתר האינטרנט של הארגון - <http://www.casey.org/OurWork/Transition> בארה"ב, כדוגמה למשאבים הניתנים למטפלים בצעירים לקראת יציאה לחיים עצמאיים.

- **העמדת ידע מקצועי לרשות מטפלים** - הארגון מתמצת עבור האחראים לצעירים בהשמה מידע על הצרכים של צעירים אלו במספר תחומי חיים ועל האפשרויות והשירותים העומדים לרשותם. לדוגמה, בסדרה הנקראת It's my life מוצעות המלצות והנחיות בתחומים של דיור, תעסוקה והשכלה. בפרויקט אחר הם מעמידים לרשות המטפלים משאבים לשם התמודדות עם סוגיות של פיתוח זהות משפחתית ואתנית של צעירים בהשמה, כתשתית להמשך חייהם הבוגרים.
- **שותפות בפיתוח פרויקטים התערבותיים, בעיקר ניסיוניים** - הארגון שותף למספר התערבויות ניסיוניות בתחומים הקשורים ליציאה לחיים עצמאיים. למשל, תוכנית ניסיונית בתחום של שיפור סיכויי התעסוקה של צעירים לאחר עזיבת האומנה.

- **פיתוח ידע התערבותי על סמך מחקרים ולמידת עמיתים** – הארגון יוזם מחקרים רלבנטיים לפיתוח הידע בתחום. למשל, מחקר רחב היקף על בוגרי אומנה. כמו כן, מקדם תהליך של – Breakthrough Series Collaborative המיועד לקדם שיתוף פעולה של אנשי מקצוע, חוקרים, לקוחות (הצעירים עצמם) ומעצבי מדיניות בפתרון בעיות מרכזיות בתחומי הפעולה של השירותים לרווחת הילד.
- **פיתוח כלי הערכה והעמדתם לרשות הלקוחות והסוכנויות המטפלות** – הארגון פיתח סדרה של כלים שנועדו לסייע בהערכת כישורי חיים עצמאים של צעירים בהשמה. בין היתר הכלי מעריך מיומנויות חיים בתחומים של טיפול בכסף, מיומנויות למידה ועבודה, ומוכנות לחיפוש עבודה ודיוור. הכלי עומד לרשות הציבור באתר של הארגון (<http://www.casey.org/Resources/Tools/CaseyLifeSkills.htm>). בדומה, מוצג כלי לבדיקת הזכאות לשירותים הניתנים בחוק של צ'אפי (<http://www.casey.org/Resources/Tools/ChafeeAssessment.htm>)

מרכזי ידע ומשאבים (resource centers) – נסקור לסיום את פעולתו של מרכז ידע ומשאבים שפותח באוקלהומה בארה"ב, כדוגמא לשירותים מקיפים הניתנים בנושא יישום החוקים לתמיכה במעבר לחיים עצמאיים והפעלתם היעילה, שפותחו על ידי אוניברסיטת אוקלהומה. האוניברסיטה מציעה לצעירים, להורי האומנה ולעובדים הסוציאליים המטפלים בהם סיוע של מומחים משורה של תחומים. התוכנית מיועדת לצעירים בגילים 16-21 הנמצאים באומנה או סיימו את שהותם וטרם הגיעו לגיל 21. בין השירותים שמוענקים:

- **מפגשי הערכה והכנה עם צעירים**: במסגרת מפגשים אלו, הנערכים בדרך כלל בקמפוס אוניברסיטאי, נעשית הערכה שיטתית של הכשרים והמיומנויות של הצעירים לחיים עצמאיים וניתנות הרצאות לצעיר ולמבוגר הנלווה אליו בכל האמור להכנה לחיים עצמאיים.
- **משאבים בנושאי השכלה**: שירות זה מעריך את הצרכים והיכולות בתחום הלימודים ומסייע בהכנת תוכנית להמשך הלימודים.
- **סדנאות בנושא מיומנויות חיים**: האוניברסיטה מארגנת סדנאות שבהם מתנסים הצעירים ברכישת מיומנויות מעשיות.
- **הנהגה צעירה (Youth Service Boards)**: אלו הן קבוצות של צעירים מאומנה שביחד עם מבוגרים עוסקים בקידום מצבם של הצעירים בוגרי האומנה בחברה, דרך סגור קהילתי, סיוע בקבלת החלטות בנושאי מדיניות וכד'.
- **ועד מייעץ של מבוגרים (Adult Advisory Board)**: ועד זה כולל אנשי מקצוע, משפחות אומנה, נציגי העמותות המגישות שירותים ונציגי שירותים אחרים בקהילה. אלו הם ועדים אזוריים המאפשרים למידה הדדית וחיזוק הקשרים בין העוסקים במתבגרים באומנה ובצעירים המסיימים את שהותם.